

ТЕМА: ВСТУП.

ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ СВІТУ. СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ. ТИПОЛОГІЯ КРАЇН

План.

1. Суть і складові політичної карти світу.
2. Етапи формування політичної карти світу.
3. Типологія країн за формою правління і формою державного устрою.
4. Класифікація країн за рівнем соціально-економічного розвитку.
5. Міжнародні організації.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Предмет та завдання соціально-економічної географії світу.

Економічна і соціальна географія світу — галузь науки, яка досліджує географічні закономірності світового господарства, глобальних проблем людства і світогосподарських зв'язків, а також територіальну організацію суспільства у світі та окремих країнах з урахуванням інтеграційних процесів у різних регіонах планети.

На сучасному етапі соціально-економічна географія виконує низку *завдань*:

- економіко-географічне вивчення інтеграційних процесів у різних регіонах світу;
- дослідження географії світового господарства і світогосподарських зв'язків;
- політико-географічні дослідження країн світу;
- пошуки нових закономірностей у територіальній організації суспільства;
- вивчення соціально-економіко-географічних аспектів глобальних проблем людства за сучасних умов, коли розпались останні найбільші імперії, в тому

числі радянська;

- здійснення *українізації* соціально-економічної географії, яка полягає у вивченні глобальних процесів, світових закономірностей в контексті їх проявів в Україні;
- дослідження окремих країн, регіонів та їх зв'язків з Україною.

2. Джерела географічних знань та методи економіко-географічних досліджень.

Основними методами економіко-географічних досліджень є: *статистичний, картографічний, порівняльний, історичний, економіко-математичний, наукової систематизації, районування*. Особливе місце посідає метод *географічного прогнозування*. Без прогнозу неможливо уявити перспективи розвитку будь якої країни або території. Унікальні можливості визначення взаємозв'язків об'єктів, процесів і явищ надають ГІС (геоінформаційні системи).

3. Історико-географічні регіони світу

Історико-географічний регіон — це сукупність країн, яка характеризується спільністю природних умов, фізико- та економіко-географічного положення, умов побуту та господарської діяльності людей, історії і культури народів, схожістю рівнів соціально-економічного розвитку і структур господарства. Основними макрорегіонами світу є Європа, Азія, Англо-Америка, Латинська Америка, Африка, Австралія та Океанія.

4. Видатні економгеографи світу

Найбільш відомими вітчизняними вченими економгеографами є П. П. Чубинський, С. Л. Рудницький, К. Г. Воблий, О. Т. Діброва.

Вагомий внесок у розвиток соціально-економічної географії зробили радянські та російські вчені. Серед них: М. М. Баранський, С. Б. Лавров, В. В. Вольський, В. П. Максаковський.

СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ

Основні елементи політичної карти світу

Основними елементами політичної карти світу є територія, країна, держава.

Територія — це частина земної поверхні, що має певні просторові межі та географічне положення. Згідно з нормами міжнародного права на Землі виділяють території трьох видів: території держав, залежні країни і території, води відкритого моря і територію Антарктиди.

У суспільно-географічному сенсі *країна* означає певну (окрему) частину зек-ної поверхні з постійним населенням, природними й антропогенними ресурсами, яка обмежена політичними межами (кордоном). З погляду міжнародно-: права країна може мати державний суверенітет (незалежність) або бути залежною. У першому випадку країна є державою.

Держава — це суверенне політико-територіальне утворення, незалежна, країна з публічною політичною владою, що здійснюється через систему спеціальних органів і установ.

Територія держави (державна територія) — це певна частина земної поверхні, що перебуває під суверенітетом даної держави та обмежена з усіх сторін кордоном. *Державний кордон* відділяє територію держави від територій сусідніх країн і від вод відкритого моря, що знаходиться за межами територіальних вод у напрямку моря чи океану. Відкрите море є нейтральним для судноплавства і польотів над ним літаків різних держав. Особливий статус у ньому має *економічна зона* держави — морський район, що прилягає до її територіальних вод і поширюється на відстань 200 морських миль (370 км) від берегової лінії.

Залежні країни і території перебувають під політичною і військовою владою держав. Вони поділяються на *колонії* (зараз у міжнародній практиці вживають поняття «володіння», «залежні території» тощо), які не мають політичної та економічної самостійності, *протекторати*, що мають відносну внутрішню незалежність, і *підопічні території*, які тимчасово передано ООН під контроль незалежних держав унаслідок виникнення певних політичних умов. На сучасній політичній карті світу існує кілька десятків володінь і залежних територій. Власниками володінь і територій в наш час є 11 держав (найбільшими метрополіями за кількістю володінь залишаються Великобританія і Франція. Особливий територіальний статус має Антарктида — нейтральна демілітаризована (без

збройних сил і військових об'єктів) територія. Водами відкритого моря мають право користуватися всі народи і держави, в тому числі й внутрішньоконтинентальні.

3. Періоди формування політичної карти світу

У розвитку політичної карти світу виділяють певні періоди: стародавній, середньовічний, новий і новітній.

Зміни на політичній карті поділяють на *кількісні* (приєднання відкритих земель, територіальний поділ у зв'язку з воєнними діями, об'єднання чи розпад держав, купівля або обмін певних територій, збільшення чи зменшення площ суходолу морських держав) та *якісні* (розвиток певної суспільно-економічної формації, прийняття нової форми державного устрою, набуття державного суверенітету, створення міждержавних союзів і організацій тощо).

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ КРАЇН СВІТУ. ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ КРАЇН

1. Державний устрій країн світу:

Під державним устроєм розуміють форми правління й адміністративно-територіального поділу. Основні форми державного правління у світі — це республіка і монархія.

Республіка — форма правління, за якої всі вищі органи влади обираються населенням або спеціальною виборчою колегією. Залежно від розподілу повноважень глави республіки і парламенту розрізняють парламентські (Німеччина, Італія, Індія, Швейцарія), президентські (США, Бразилія, Мексика) і змішані (Франція, Польща, Португалія, Ірландія) республіки. Більшість сучасних держав є республіками.

Монархія — форма правління, за якої верховна державна влада належить монарху (королю, князю, шаху, еміру) та передається спадково. Якщо влада монарха не обмежена, монархію називають *абсолютною* (Оман, Бутан, ОАЕ), якщо обмежена — *конституційною* (більшість сучасних монархій: Велика Британія, Японія, Швеція та ін.). Якщо монарх одночасно є главою церкви, то форма правління в державі називається *теократичною монархією* (Ватикан, Саудівська Аравія). У сучасному світі нараховується близько 30 монархій.

Федеративна держава — форма державного устрою, за якої територія країни має у своєму складі відносно самостійні утворення (Росія, Німеччина, США Канада, Мексика, Аргентина, Австралія, Південна Африка, Нігерія, Індія ОАЕ та ін.). Якщо федерація має тимчасовий характер та створюється з метою: досягнення спільних інтересів федеральних одиниць, то таке об'єднання називається *конфедерацією* (наприклад, Швейцарія з 1291 р. до 1818 р.).

2. Політичні системи сучасних держав

Політична система — це цілісна сукупність державних і недержавних суспільних інститутів, правових і політичних норм, взаємовідносин політичних суб'єктів, засобами яких здійснюється влада та управління суспільством. Залежно від політичного режиму розрізняють *авторитарні, тоталітарні, демократичні* політичні системи.

За характером взаємодії зі зовнішнім середовищем виділяють *відкриті* та *закриті* політичні системи. Прикладом закритої є політична система радянського типу, що склалася в СРСР, для якої була притаманна відсутність широких міжнародних економічних і культурно-інформаційних контактів.

3. Економічні системи сучасних держав

Економічна система — сукупність принципів, правил і норм, які в конкретній країні визначають способи організації господарського життя. За рівнем розвитку *технологічних способів* виробництва виділяють *доіндустріальні, індустріальні* та *постіндустріальні* економічні системи. За *відносинами власності* на основні виробничі ресурси розрізняють країни з *ринковою* та *І плановою* (централізованою) економікою. Після розпаду соціалістичної системи країн із плановою економікою у світі залишилося небагато — КНДР, Куба. В Китаї та В'єтнамі поряд з принципами планової економіки одночасно впроваджуються й ринкові. Пострадянські країни відносять до країн з перехідною економікою.

ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ

Країни світу різняться між собою не тільки формами правління, державного устрою, політичними та економічними системами. Багатоликість країн сучасного світу вимагає їх класифікації, тобто наукового розподілу на групи за певними ознаками з метою їх порівняльного вивчення. Можна скласти класифікацію за

одним критерієм, а можна — за сукупністю певних ознак. Країни групують за площею території, кількістю населення географічним положенням, структурою господарства, рівнем соціально-економічного розвитку тощо.

1. Різні підходи до виділення певних груп країн:

- За кількістю населення виділяють *найбільші* країни (з населенням понад 100 млн осіб: Китай, Індія, США, Індонезія, Бразилія, Пакистан, Бангладеш, Нігерія, Росія, Японія, Мексика — всього 11 країн світу), *великі* країни (40-100 млн осіб), *середні* країни (20—40 млн осіб), *малі* країни (1,5-20 млн осіб), *дрібні* країни (менш ніж 1,5 млн осіб).
- За географічним положенням країни поділяють на *континентальні*, які не мають прямого виходу до моря, та *приморські*.
- За структурою господарства розрізняють країни *аграрні*, *аграрно-індустріальні*, *індустріально-аграрні*, *індустріальні* та *постіндустріальні*.

2. Типології країн за рівнем соціально-економічного розвитку

Типологія держав — поділ країн на групи залежно від їх соціально-економічного розвитку. В основі такої типології лежать показники валового внутрішнього продукту (ВВП) або валового національного продукту (ВНП).

Десятка провідних країн світу за загальним обсягом ВВП (2008 р.): США, Китай, Японія, Індія, Німеччина, Велика Британія, Росія, Франція, Бразилія, -Італія. В 2007 році ВВП, розрахований за паритетом купівельної спроможності, в Україні складав 355,7 млрд дол. СНІ А.

Десятка провідних країн світу за показником ВВП на душу населення (2008 р.): Ліхтенштейн, Катар, Люксембург, Бермудські острови, Кувейт, Норвегія, Бруней, Сінгапур, США, Ірландія.

Згідно з класифікацією ООН країни світу об'єднуються у такі типи: *розвинені країни; країни, що розвиваються; залежні території*. В українській соціально-економічній географії типології різних авторів дещо відрізняються одна від одної. Але всі вони побудовані на основі аналізу низки показників, серед яких *обсяг і структура ВВП, структура зайнятості населення, рівень урбанізації та освіти* тощо.

Враховуючи різноманітні критерії об'єднання країн світу в типологічні групи, їх

умовно поділяють на такі групи: *високорозвинені країни*', *країни, що розвиваються*; *країни з перехідною економікою*; *країни планової економіки*.

Поняття про країни «Великої сімки».

Для визначення соціально-економічного статусу країн в ООН останнім часом використовується *індекс розвитку людського потенціалу* (ІРЛП), який акумулює три складові соціально-економічного розвитку: середня тривалість життя, рівень освіти та скоригований щодо купівельної спроможності реальний ВВП на душу населення. Три категорії країн: з високим ІРЛП (понад 0,8), із середнім ІРЛП (0,5-0,8), із низьким ІРЛП (менш 0,5). Найвищі показники ІРЛП: Ісландія, Норвегія, Австралія, Канада, Ірландія, Швеція, Швейцарія, Японія, Нідерланди, Франція, Фінляндія. В 1993 р. Україна посідала 45 місце, в 1999 р. — 91, в 2007 р. — 76 (0,788). Середньосвітовий показник ІРЛП складає 0,716.

Основним критерієм Світового банку при класифікації країн за рівнем їх економічного розвитку є розмір *валового національного доходу (НД) на одну особу*. Три групи: *країни з низьким рівнем доходів*, *країни з середнім рівнем доходів та країни з високим рівнем доходів на одну особу* (розвинені країни).

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ І ПРОСТОРОВИЙ РОЗПОДІЛ

1. Функціональний і просторовий розподіл міжнародних організацій у світі

За функціями, розрізняють такі міжнародні організації:

- загальнополітичні (ООН, Рада Європи, СНД та ін.);
- військово-політичні (НАТО, АНЗЮК, АНЗЮС, Ташкентський пакт та ін.);
- економічні (СОТ, ЄС, ОПЕК, МЕРКРСУР, НАФТА, АСЕАН та ін.); «валютно-фінансові (МБРР, ЄБРР, МВФ та ін.);
- інші (Червоний Хрест, МОК, Римський Клуб та ін.).

За просторовим розподілом розрізняють такі міжнародні організації:

- глобальні;
- регіональні;
- субрегіональні.

2. Характеристика міжнародних організацій

Приклади виступів груп учнів з демонстрацією наочностей

ООН створена (1945 р.) з метою підтримки миру і міжнародної безпеки і розвитку співробітництва між державами. Головні органи: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд, Секретаріат. Членами ООН є 192 держави. На сьогодні існує 16 спеціалізованих установ ООН. Організація фінансується з обов'язкових та добровільних внесків від своїх держав-членів і користується шістьма офіційними мовами: арабська, китайська, англійська, французька, російська та іспанська. Місцем перебування центральних установ ООН є Нью-Йорк. Окремі заклади цієї організації є у Відні, Женеві, Найробі та інших містах.

Організація Північноатлантичного договору — НАТО (Північноатлантичний Альянс, 1949 р.) — налічує 28 держав: Бельгія, Великобританія, Данія, Франція, Нідерланди, Ісландія, Канада, Люксембург, Норвегія, Португалія, США, Італія, Греція, Туреччина, Німеччина, Іспанія, Чехія, Польща, Угорщина, Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія, Албанія, Хорватія. Головним принципом організації є система колективної оборони, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на атаку з боку зовнішньої сторони. Штаб-квартира НАТО знаходиться в Брюсселі (Бельгія). З 1994 р., Україна бере активну участь у програмі «Партнерство заради миру» (ПЗМ).

Європейський Союз. ЄС («Спільний ринок») — союз держав-членів Європейських Спільнот (ЄВС, ЄОВіС, Євроатом), що створений згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський Трактат), підписаним у лютому 1992 року і чинним з листопада 1993 р., об'єднує 27 європейських країн: Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція. Країни-кандидати на вступ до ЄС: Македонія, Туреччина, Хорватія. Основні органи ЄС: Європейська Комісія, Європейський Парламент, Європейська Рада (голів держав і урядів), Рада ЄС (міністри певного відомства), Європейський Суд. Штаб-квартира в Брюсселі (Бельгія). Головні напрями роботи ЄС: співробітництво країн

щодо створення внутрішнього ринку, єдиної валютної системи, спільних інтересів у зовнішній політиці, єдиного громадянства і прозорості кордонів держав тощо.

Рада Європи.

СНД.

**ТЕМА: НАСЕЛЕННЯ СВІТУ:
КІЛЬКІСТЬ, ВІДТВОРЕННЯ, РОЗМІЩЕННЯ.
ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ І ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА**

План.

1. Предмет вивчення географії населення.
2. Демографічний стан населення.
3. Характеристика структури населення світу. Статеві-вікова характеристика.
4. Расова та етнічно-національна мозаїка світу.
5. Географія релігій світу.
6. Трудові ресурси, їх розподіл і якість.
7. Сучасний стан розселення світу. Густота населення.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Географія населення, одна з основних складових соціально-економічної географії, набула сьогодні надзвичайної актуальності. Людина є найвищою цінністю на Землі, її трудовим та інтелектуальним потенціалом, основою розвитку, носієм духовної культури. Людина — головна продуктивна сила суспільства, завдяки їй створюються всі матеріальні і духовні блага. Водночас вона є не тільки виробником, але й головним споживачем цих благ. У 9 класі ви вивчали географію населення України, тому розумієте, наскільки важливо знати, які процеси відбуваються в суспільстві, як і чому змінюється кількість населення, де воно розміщується, до яких релігійних конфесій належить тощо. Тепер ви дізнаєтесь про головні особливості народонаселення.

1.Кількість населення на Землі

Демографія — наука про закономірності відтворення населення; вивчає процеси народжуваності, смертності, шлюбності, освіченості, міграції, зайнятості, віковий та статевий склад населення та ін.

Протягом лише XX ст. кількість людей виросла учетверо. У 1999 р., чисельність населення світу становила 6 млрд, зараз на Землі живуть близько 6,84 (жовтень 2009 р.) млрд осіб. За розрахунками ООН, найближчими роками ця цифра збільшуватиметься в середньому на 78 мільйонів щорічно.

Найчисельніші країни світу (2009 р.): Китай (1 339 млн осіб), Індія (1166 млн осіб), США (307,2 млн осіб), Індонезія (240,3 млн осіб), Бразилія (199 млн осіб), Пакистан (176 млн осіб), Бангладеш (156 млн осіб), Нігерія (149,2 млн осіб), Росія (140 млн осіб), Японія (127 млн осіб).

2. Відтворення населення

Два типи відтворення населення. Перший: порівняно євисокі показав народжуваності, смертності й природного приросту (до 12 чоловік на 1000 н? телів), велика частка старших вікових груп у структурі населення (старінні нації). Характерний для більшості країн Європи, Північної Америки. У легких країнах з першим типом відтворення населення спостерігається від'ємний природний приріст, що призводить до скорочення населення, тобто *депопулг цієї {демографічна криза}*.

Другий тип: порівняно високі показники народжуваності, стабільні на певному (часто низькому) рівні показники смертності та високий природний приріст (понад 12 чоловік на 1000 жителів), висока частка молодших вікових груп у структурі населення. Властивий країнам Азії, Африки та Латинської Америки. Високі показники природного приросту призводять до *демографічного вибуху*.

Розв'язання демографічних проблем (скорочення або швидкого збільшенню населення) передбачає упровадження відповідної *демографічної політики*.

3. Статеві-віковий склад населення

У 2005 р. середня тривалість життя складала 63,9 року для чоловіків та 68,1 року у жінок. У розвинених країнах ці показники становлять 71,9 року та 79,3 року відповідно. У світі на 100 жінок припадає приблизно 102 чоловіки. Співвідношення чоловіків і жінок у різних країнах різне.

4. Розміщення населення

Населення світу розміщується дуже нерівномірно. Середня густина населення в 2009 р. склала приблизно 48 осіб/км².

Міське населення в сучасному світі складає майже 50 % від загальної чисельності.

Урбанізація. До найбільш урбанізованих країн, належать: Великобританія, ФРН, Швеція, Ісландія, Австралія, Уругвай, Кувейт, Ізраїль, Японія. *Субурбанізація* — підвищення ролі передмість, які «відтягають» на себе частину населення і функцій міст. *Псевдоурбанізація* — зростання населення міст за рахунок неконт-рольованого притоку безробітних, що створює соціально-економічні проблеми.

Міські агломерації. Найбільші міські агломерації світу сформувалися навколо Токію, Нью-Йорка, Мехіко, Сан-Паулу, Лондона, Парижа, Ріо-де-Жанейро та інших міст.

Мегалополіси. До найбільших мегалополісів світу відносять: Токкайдо, Бос-Ваш, Приозерний, Каліфорнійський, Англійський, Прирейнський.

Сільське розселення. *Групове* (Західна Європа, Японія, Китай, Росія, Україна, країни, що розвиваються) та *розкидане* або *фермерського типу* (СІЛА, Канада, Австралія).

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ. ПРИЧИНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ

Помітний вплив на розміщення населення, його чисельність в окремих регіонах світу або на певних етапах розвитку має механічний рух населення, або *міграції*. Міграції відігравали визначну роль на певних етапах розвитку людства (пригадаємо Велике переселення народів або Великі географічні відкриття). Расова й етнічна різноманітність населення Землі також склалася в результаті міграцій. Саме механічний рух населення виявився причиною утворення міст, міських агломерацій. Деякі сучасні держави світу (СІЛА, Канада, Австралія) засновані мігрантами. 3 % населення Землі — понад 190 млн осіб — сьогодні проживає не в тих країнах, де вони народилися.

На перший погляд, у переміщенні людей важко знайти певні закономірності, бо досить складно знайти людину, яка прожила на одному і тому самому місці все своє

життя. Відомий учений-географ М. М. Баранський стверджував: «Люди — не перелітні птахи, і їхнє переселення пояснюється не біологічними, а суспільними законами». Давайте визначимо, які закони спричинюють міграції та які наслідки має процес переселення людей.

1. Міграції та їх класифікація

Міграція населення (від лат. *miŕgatio* — переміщення) — переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час.

Міграції класифікують за: *причинами* (економічні, політичні, релігійні, національні, екологічні тощо), *термінами* (сезонні, тимчасові, постійні, або безповоротні), *масовістю* (одиничні і масові), *дальністю* (міжконтинентальні і внутрішньоконтинентальні); *напрямами* (зовнішні і внутрішні), *мотивами* (примусові та добровільні), *способами організації* (організовані та неорганізовані), *правовим статусом* (легальні і нелегальні).

Еміграція, імміграція.

До внутрішніх міграцій належать відтік сільського населення до міст, та:-: звані «*маятникові міграції*» — поїздки до місць роботи або навчання **тощо**.

2. Причини зовнішніх міграцій

Якщо поділити причини еміграції за ступенем важливості, то на першому місці буде *економічна*, пов'язана з пошуком роботи, поліпшенням умов життя. Це зумовлює так звану трудову міграцію. Економічні причини обумовили і таке відносно нове міграційне явище, як «відтік інтелекту».

Політичні міграції зумовлені війнами, революціями, ліквідацією колоній, зміною державних кордонів тощо. *Релігійні міграції*, як правило, пов'язані із паломництвом до святинь. Типовим прикладом *міграцій на національному підґрунті* є переселення євреїв з усього світу до Ізраїлю, який було створене у 1948 р. Останнім часом до головних причин міграцій додалася ще одна — *екологічна*.

3. Наслідки та проблеми зовнішніх міграцій

Міграції істотно впливають не тільки на структуру і кількість населення, але й на соціальне, господарське і духовне життя суспільства, а також на чисельність

трудоу ресурсів та зайнятість населення. Збільшується кількість переселень з бідних та найбідніших країн до розвинених.

МОВНИЙ ТА ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ.

РЕЛІГІЇ НАРОДІВ СВІТУ

Етнічний склад населення має дуже велике значення в політичному та економічному житті країн та світу. Так, у деяких багатонаціональних країнах трапляються міжетнічні конфлікти.

Етнічний склад населення суттєво впливає і на господарське життя країн. Незважаючи на те, що народи, які проживають на території однієї держави, інтегровані в суспільне життя, вони, як правило, зберігають свої національні традиції в побуті, поведженні, харчуванні, роботі тощо. Ці особливості не можна не враховувати, оскільки вони важливі для ефективної роботи господарських об'єктів, раціонального використання трудових ресурсів.

1. Етнічний склад населення

Етнос — стійка спільнота людей, що історично склалася на певній території, де люди мають власну мову, культуру, розуміння своєї єдності і відмінності від інших етносів. Основними формами етносу є *плем'я, народність, нація*.

Культуру, побут, походження та розселення народів вивчає наука етнографія.

За різними даними на Землі нараховують 3-4 тис. народів і народностей, . 7 народів нараховують більше як 100 млн: (китайці (ханьці) — 1 млрд 190 млн, хіндустанці — 265, бенгальці — 225, американці — 205, бразилійці — 175, росіяни — 150, японці — 123 млн).

2. Класифікація країн за національним складом населення

За національним складом виділяють три групи країн: *однаціональні* (понад 90 % населення є представниками однієї нації, близько 20 держав, Данія, Швеція, Португалія, Італія, Ірландія, Греція та ін.), *двонаціональні* (Бельгія: фламандці, валлони) та *багатонаціональні*. Більшість країн світу є багатонаціональними.

3. Мови народів світу

Головною ознакою народу є спільність мови. У сучасному світі нарах* ється від 2,5 до 5 тис. різних мов. За ступенем спорідненості мови об'єдну у *мовні сім'ї*.

Найбільша за чисельністю мовна сім'я — індоєвропейська, нею розмовляють понад 150 народів (45 % населення світу, в Європі — 94,5 %). Китайська тибетська мовна сім'я — друга за чисельністю (22,6 % населення світу); її вищими (китайською, тибетською, бірманською) розмовляють понад 1,1 млрд ч

До найбільш поширених мов світу належать: китайська (1,3 млрд осіб), англійська (450 млн осіб), хінді і урду (350), іспанська (300), російська (210), бенгальська, індонезійська, арабська (по 180), португальська (170), японська (123), німецька та французька (по 100). Цими мовами розмовляє майже 70% населення світу.

4. Релігії народів світу

Релігія — це світогляд і світовідчуття та відповідна поведінка людин, що ґрунтується на вірі в існування надприродного. Для суспільства релігія є об'єднанням загальнолюдських цінностей і норм, невід'ємною частиною культури й окремої людини та етносу в цілому.

Залежно від поширення і чисельності віруючих виділяють релігії *традиційні* (фетишизм, тотемізм, шаманізм), *етнічні* (індуїзм, іудаїзм, даосизм, сітоїзм, конфуціанство), *світові* (християнство, іслам, буддизм).

ТРУДОВІ РЕСУРСИ І ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Сучасний світ вступив в інформаційну епоху свого розвитку. Основою переходу до інформаційної економіки в будь-якій країні світу є рівень кваліфікації та освіченості її населення. Знання потрібні не тільки для просування вперед науки та технологій, а й для того, щоб вміти користуватися їх продуктами, не бути ізольованими від сучасного світу.

Досліджуючи характер та структуру зайнятості населення країни, можна дізнатися про рівень її соціально-економічного розвитку. Тому задача сьогодення — провести порівняльний аналіз трудових ресурсів і зайнятості населення в основних сферах господарства країн із різним рівнем розвитку та знайти зв'язок між структурою зайнятості населення та її соціально-економічним розвитком.

1. Трудові ресурси і зайнятість населення

Трудові ресурси — це частина населення, що має фізичні і духовні здібності,

загальноосвітні та професійні знання й навички для роботи в господарстві. До трудових ресурсів належать здорові люди працездатного віку, працюючі підлітки та працюючі пенсіонери. Переважну частину трудових ресурсів складає населення працездатного віку, межа якого відрізняється в різних країнах світу.

ЕАН — це частина населення, що зайнята суспільно корисною діяльністю та має від цього прибуток. До цієї категорії належать не лише люди, що фактично працюють, але й безробітні, які шукають роботу. Від загальної кількості трудових ресурсів світу економічно активне населення складає близько 75 %.

Структура зайнятості населення перебуває в прямій залежності від рівня розвитку країни. У розвинених країнах зайнятість у промисловості становить 25-40 %, а кількість зайнятих у сільському господарстві постійно зменшується. До 35—50 % зростає кількість зайнятих у невиробничій сфері, що представлена не тільки такими традиційними видами діяльності, як освіта, охорона здоров'я та відпочинок, а й торговельно-фінансовою діяльністю. У країнах, що розвиваються, близько половини населення зайнято в аграрному секторі: економіки. Частка зайнятих в промисловості тут не перевищує 15 %. Значний відсоток становлять зайняті у невиробничій сфері, переважно у сфері послуг. У постсоціалістичних країнах основна частина населення зайнята в матеріальному виробництві (майже 40 % — у промисловості й 20 % — в сільському господарстві). На невиробничу сферу припадає близько 30 %, причому 2/3 зайняті в освіті, охороні здоров'я, культурі.

2. Соціальна і професійна структура населення

Для оцінки трудових ресурсів країни важливою характеристикою є не тільки їх кількість, але й «якість». Її відображає *соціально-професійна структура* населення, яка включає галузеву структуру зайнятості, професійну та освітню структури.

3. Проблеми зайнятості і безробіття

Безробітні у визначенні Міжнародної організації праці (МОП) — особи у віці 15-70 років (zareєстровані та незareєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють три умови: не мали роботи (прибуткового заняття); активно шукали роботу або намагались організувати власну справу впродовж останніх 4-х тижнів, що передували опитуванню; готові приступити до роботи

впродовж двох найближчих тижнів.

За оцінками (у травні 2009 року) Міжнародної організації праці (International Labour Organization — ІО), до кінця 2009 року прогнозувалося на 29-59 млн безробітних більше, ніж у 2007 році — до настання економічної кризи. А отже, загальна кількість людей, які не мають роботи, досягла 239 млн осіб. При цьому прогнози продовжують переглядатися в гірший бік. В Україні на початку 2009 року рівень безробіття складав понад 3 млн осіб, а на кінець 2009 року у зв'язку з поглибленням економічної кризи — понад 5,5 млн.

ТЕМА: ГЕОГРАФІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ. СВІТОВІ ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

План.

1. Географічне середовище і його взаємодія з суспільством.
2. Світові природні ресурси. Їхня класифікація.
3. Мінеральні природні ресурси.
4. Ресурси Світового океану, їхня роль в житті людства.
5. Земельні ресурси та їх використання.
6. Водні ресурси.
7. Лісові ресурси.
8. Біологічні ресурси.
9. Кліматичні ресурси.
10. Рекреаційні ресурси світу.
11. Вплив людини на природу.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

1. Взаємодія суспільства і природи

Географічне середовище — це сукупність предметів живої і неживої природи, залучених на даному етапі розвитку суспільства у процес суспільного життя і які, таким чином, є необхідними умовами існування і розвитку суспільства. До географічного середовища належать земна кора із корисними копалинами, ґрунти, луки, ліси, води, болота, рослинний і тваринний світи, нижня частина атмосфери, тобто та частина природи, яка є об'єктом діяльності людини і насамперед виробництва.

Соціально-економічна географія розглядає географічне середовище, в якому проживає людина, як сферу взаємодії суспільства і природи. Вона називається *антропосферою*.

Навколишнє середовище в широкому розумінні — це природний та матеріальний світ, що оточує людину. Воно включає як природне середовище, так і штучне техногенне середовище.

Надзвичайно великий вплив людини на природу та масштабні наслідки його діяльності стали основою для створення вчення про *ноосферу* (сферу розуму). За В. Вернадським, ноосфера — це сфера свідомої діяльності людини в глобальному масштабі, взаємодії суспільства й природи, в межах якої розумна діяльність людини стає головним, вирішальним фактором розвитку. Ноосфера є новою, вищою стадією розвитку біосфери, пов'язаною з виникненням у ній людства.

2. Природні ресурси

У природному середовищі людину приваблюють передусім *природні ресурси* — ті компоненти навколишнього середовища, які безпосередньо використовуються у виробництві, слугують його сировинною і енергетичною базою.

3.Ресурсозабезпеченість

Розміщення природних ресурсів на нашій планеті є дуже нерівномірним. Для розвитку господарства країни визначальне значення має територіальне поєднання певних видів природних ресурсів. Тому важливою характеристикою території стає її *природно-ресурсний потенціал* (ПРП) — сукупність природних ресурсів, які можуть бути використані в господарстві з урахуванням тенденцій розвитку науки і техніки.

Співвідношення між ПРП і розмірами його використання називається *ресурсозабезпеченістю* (Р). Ресурсозабезпеченість може виражатися двома способами: кількістю років, на які вистачить певного ресурсу при збереженні темпів його використання, або запасами цього ресурсу на душу населення даної території.

4.Природокористування

Природокористування — система заходів, що вживаються суспільством з метою вивчення, освоєння, перетворення й охорони навколишнього середовища.

Під *раціональним природокористуванням* розуміють розумну, з використанням наукових методів експлуатацію природних ресурсів, за якої природне середовище не відчуває серйозних збитків (комплексне використання природної сировини, утилізація відходів, забезпечення відновлення природного середовища, охорона природи).

Нераціональне природокористування пов'язане з непередуманою експлуатацією природних ресурсів, наслідками якого є виснаження природних ресурсів, велика кількість відходів, забруднення навколишнього середовища, порушення природної рівноваги, екологічні катастрофи.

МІНЕРАЛЬНІ РЕСУРСИ СВІТУ

Ще в давні часи люди почали використовувати мінеральні ресурси. Нові етапи їх освоєння навіть відображені у назвах періодів історичного розвитку: кам'яний вік, бронзовий вік, залізний вік. У наші часи у господарстві використовується понад 200 різних видів мінеральної сировини. За образним виразом академіка А. Є. Ферсмана, зараз до ніг людства покладена вся періодична таблиця Менделєєва. Однак земну кору не можна розглядати як чарівну скатертину-самобранку, яка за бажанням людей стане постачати їм скарби земних надр. По-перше, майже всі мінеральні ресурси відносять до категорії не-відновлювальних, по-друге, світові запаси їх

окремих видів далеко неоднакові, а по-третє, «апетити» людства щороку зростають. Тому людство має використовувати їх раціонально.

Тектонічна і геологічна будова земної кори обумовлює нерівномірне розміщення корисних копалин. Росія, Китай, Австралія, Канада і США мають практично всі види мінерально-сировинних ресурсів і належать до категорії країн максимальної ресурсозабезпеченості. Інші країни забезпечені достатньою мірою лише декількома видами корисних копалин.

1. Особливості розміщення паливних, рудних та нерудних ресурсів світу

(Робота за варіантами I—III, можна рядами, кожен варіант опрацьовує розміщення певної групи корисних копалин та складає таблицю, див. розділ «Закріплення».)

Вугільні басейни світу (їх близько 3600) охоплюють до 15 % площі суходолу. Загальні запаси — 15 трлн тонн, розвідані — 9 трлн тонн. Найбільші поклади вугілля знаходяться у КНР, США, Росії, Україні, Казахстані, Польщі, Австралії, ФРН, Канаді, ПА.

Загальносвітові запаси *нафти* — 350-450 млрд тонн (достовірно він: мі — 100 млрд тонн). Провідні країни за запасами: Саудівська Аравія, Росіє: Кувейт, Іран, Ірак, США. Основні райони залягання: Перська затока; Сибіі Урало-Поволжя; шельф Мексиканської затоки; Аляска; акваторія Північно: моря; північ Південної Америки; Гвінейська затока, Північна Африка; Вели:-: Зондські острови.

Природний газ утворюється із нафтою, тому їх родовища часто збігають: територіально. Запаси природного газу — 200-300 трлн куб. м (достовірні — ~: 100 трлн куб. м). Провідні країни за запасами: Росія (43 % світу), Іран, США- 1 Катар, Саудівська Аравія, Ірак, Алжир, Норвегія.

Рудні корисні копалини представлені рудами чорних і кольорових, рі~- 1 кісних, розсіяних, благородних металів. Великі запаси залізної руди (у сві- I ті — 800 млрд тонн, розвідані 200—250 млрд тонн) є в Росії, Австралії, Бразілі: Україні, США, Канаді, Індії тощо. Світові запаси марганцевих руд становлять I майже 17 млрд тонн. Більш ніж 90 % із них припадає на ПА та Україну. За запасами руд хрому виділяються ПА, Зімбабве, Казахстан.

Із *руд кольорових металів* найбільш поширеними є руди алюмінію (запаси —

понад 70 млрд тонн). Найбільші родовища алюмінієвої сировини розміщено у Гвінеї, Бразилії, Австралії, Індії, Сурінамі, Росії, Ямайці. Мідні руди найбільше поширені в Чілі (90 % світових), Замбії, ДРК, США, Канаді, Австралії. Значні запаси поліметалевих руд є у США, Канаді, Австралії, Росії, Казахстані, ПА. Понад 90 % олов'яних руд світу знаходяться в «олов'яному поясі»: Росія — Монголія — КНР — В'єтнам — Таїланд — Малайзія — Індонезія — Австралія. На кіновар (ртутна сировина) багаті Росія, Україна, Словенія, Алжир. Італія, Киргизстан. Більшість світових запасів золота і платини знаходяться в ПА, США, Канаді, Росії, Австралії; уранових руд — Австралії, ПА, Канаді. Нігері, Бразилії, США.

Нерудна гірничо-хімічна сировина — апатити, нефеліни, кам'яна і калійна солі, сірка, барій, фосфорити. Значні родовища калійних солей є в США і Канаді, Німеччині, Росії, Білорусі; апатитів — на півостровах Лабрадор і Кольсько-му, фосфоритів — у Західній Африці (Марокко), на Аравійському півострові, у США (Флоріда).

Найбільші обсяги видобутку припадають на будівельні матеріали, які поширені всюди. Запаси коштовних і напівкоштовних каменів мають Індія, Росія, Шрі-Ланка, Канада та ін. Значні алмазонасні провінції розташовані в Африці, Росії, Австралії.

ЗЕМЕЛЬНІ, ВОДНІ, ЛІСОВІ, КЛІМАТИЧНІ, РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ СВІТУ. РЕСУРСИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Добре, коли країна забезпечена багатьма видами мінеральної сировини, а її технічних можливостей достатньо для того, щоб із максимальною прибутковістю цю сировину використовувати. Але, як ви знаєте, таких країн небагато. Що ж тоді робити? Чи означає це, що інші країни в умовах нерівних можливостей приречені на низький економічний розвиток? Зовсім ні. Для розвитку країни потрібні й інші види природних ресурсів, наявність яких може відігравати навіть більше значення для її економіки, ніж багатство мінеральної сировини. Дізнаймося про земельні, водні, лісові, кліматичні, рекреаційні ресурси світу та ресурси Світового океану з доповідей груп.

1. Земельні ресурси

Земельні ресурси — землі, що використовуються або можуть використовуватися в різних галузях господарства. Належать до відновлювальних і характеризуються певною територією, якістю ґрунтів, кліматом, рельєфом, гідрологічним режимом, рослинністю тощо. Земельний фонд (без Антарктиди) становить 133,9 млн кв км², або 26,3 % від загальної площі земної кулі, у тому числі: орні землі (рілля, сади* плантації) — 11 %, луки й пасовища — 24 %, ліси й чагарники — 31 %, малопродуктивні землі (болота, пустелі, льодовики) — 30 %, антропогенні забудови (міста, заводи, транспорт) — 3 %.

Одним із найважливіших показників у земельному фонді території є частка орних земель. На Євразію припадає 59 % світової ріллі, на Північну та Центральну Америку — 15 %, на Африку — 15 %, на Південну Америку — 8 %, на Австралію — 3 %. 80 % світової ріллі знаходиться у посушливій зоні. Найбільша частка пасовищ — у країнах Африки (24 %) та Азії (18 %). Структура земельного фонду планети не залишається незмінною. Щорічне скорочення сільськогосподарських угідь становить більш ніж 9 млн га.

2.Водні ресурси

До *водних ресурсів* відносять *поверхневі та підземні води*, які використовуються або можуть бути використані у господарстві. Реально придатними для освоєння є насамперед води річок, прісних озер та підземних вод неглибокого залягання — це менш ніж 1 % ресурсів прісної води і лише 0,03 % усіх водних запасів Землі. Запаси доступної прісної води розміщені дуже нерівномірно. Третина суходолу вже зараз відчуває нестачу води. 700 млн людей, які живуть у 43 країнах світу, страждають від постійного дефіциту води, а понад 900 млн осіб не мають доступу до джерел чистої питної води.

Проблема *дефіциту прісної води* зумовлена насамперед бурхливим розвитком господарства. Основними споживачами прісної води є сільське господарство (63 %), промисловість (27 %), комунальне господарство (7 %) і транспорт. Світове споживання прісної води перевищує 3 800 млрд м³ на рік. Головними шляхами подолання проблеми є зменшення витрат вод, водомісткості виробництва, запровадження новітніх технологій (опріснення морської води, транспортування айсбергів, територіальний перерозподіл річкового стоку тощо).

3. Лісові ресурси

Лісові ресурси — це ліси певної території, які використовуються або можуть використовуватися для задоволення будь-яких потреб суспільства. Складаються з *деревних, технічних, харчових, кормових, лікарських ресурсів*. Ліси виконують також *захисні, водоохоронні, оздоровчі, заповідні функції*. Лісовий фонд світу складає приблизно 28 % суходолу. Більша частина лісів сконцентрована у двох лісових поясах — *північному*, з переважанням хвойних порід (пролягає через Канаду, США, Скандинавію, Росію) та *південному*, з листяними породами дерев (території Центральної та Південної Америки, Екваторіальної Африки, Південної та Південно-Східної Азії). За запасами деревини провідні місця у світі належать Росії, Канаді, Бразилії, США, Індонезії; з-поміж африканських країн — ДРК.

Щороку площі лісів скорочуються на 125 тис. км². Тільки за останні двісті років лісистість земного суходолу зменшилося удвічі. Головним шляхом подолання проблеми скорочення лісових ресурсів є лісовідновлення, комплексне використання деревини, заміна деревини на синтетичні матеріали.

4. Ресурси Світового океану

Мінеральні (нафта, природний газ, кам'яне вугілля, сіль, залізо марганцеві конкреції тощо), *енергетичні* (механічна і теплова енергія вод) та *біологічні* (представники рослинного і тваринного світу океану), *рекреаційні* і *транспортні* ресурси. Проблема економного використання багатств Світового океану є загальною проблемою людства. Останніми роками поширилося розведення деяких видів організмів на морських плантаціях і фермах (аква- та ма-рикультури).

5. Кліматичні ресурси

Кліматичні ресурси — невичерпні природні ресурси, що містять сонячну енергію, вологу та енергію вітру (*енергетичні, сільськогосподарські та рекреаційні ресурси клімату*). Поєднання тепла, вологи, водного режиму, ґрунтів певної території, що використовуються в сільському господарстві, називають агрокліматичними ресурсами.

6. Рекреаційні ресурси

Рекреаційні ресурси — сукупність природних та антропогенних об'єктів і явищ,

які можна використовувати для відпочинку, лікування й туризму.

Два напрями — природні і соціально-економічні.

Природні — морські узбережжя, береги річок, озер, ліси, парки, гірські райони тощо.

Соціально-економічні — пам'ятки історії, архітектури, етнографічні елементи.

**ТЕМА: СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО.
МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПРАЦІ.
ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

План.

1. Науково-технічна революція, її економічні, екологічні та соціальні наслідки.
2. Сутність та основні риси світового господарства.
3. Структура світового господарства.
4. Міжнародний географічний поділ праці.
5. Міжнародна екологічна інтеграція.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

З давніх часів навіть величезні імперії не могли повністю забезпечити себе всіма необхідними товарами та послугами, внаслідок чого виникала потреба завозити з інших країн товари, яких не вистачало, та можливість продавати в інші країни надлишок своїх товарів. Торгівля між країнами обумовила встановлення стійких різнобічних взаємозв'язків між ними та утворення світового господарства.

Світове господарство стосується кожного з нас безпосередньо. Ми користуємося речами, виготовленими в Туреччині, Польщі, Китаї, країнах Європи, п'ємо каву з Бразилії, чай з Індії. В Україні чимало вітчизняних товарів містять складові, вироблені за її межами. Світове господарство пройшло тривалий шлях свого розвитку, продовжує змінюватися й у наші часи. Які особливості має сучасне світове господарство та які чинники на нього впливають, ви дізнаєтеся сьогодні на уроці.

1. Світове господарство

Світове господарство — історично складена сукупність національних господарств усіх країн світу, пов'язаних між собою всесвітніми економічними зв'язками, в основі яких лежить міжнародний поділ праці.

Вважають, що світове господарство остаточно склалося в кінці XIX — на початку XX ст. і пройшло у своєму розвитку три етапи: зародження (до сер. XIX ст., аграрна стадія), становлення (друга половина XIX ст. — середина XX ст., індустріальна стадія), розквіт (з кінця XX ст., постіндустріальна стадія).

Світове господарство — складна система, в якій розрізняють *галузеву й територіальну структуру*. У сучасному світовому господарстві виділяють три головних економічних ядра: *Європейське* (на чолі з Німеччиною), *Американське* (з провідною роллю США), *Азіатсько-Тихоокеанське* (з керівною роллю Японії).

2. Міжнародний географічний поділ праці

Міжнародний географічний поділ праці (МГПП) — вища форма суспільне г поділу праці, що виражається в спеціалізації окремих країн у виробництві певних видів продукції, послуг і подальшому обміні ними.

Спеціалізація окремих країн у виробництві певних видів продукції і послуг* передбачає їх виробництво у розмірах, які набагато перевищують власні потреби країни-виробника. Так формуються галузі міжнародної спеціалізації, які орієнтовані на експорт продукції і в першу чергу визначають «обличчя» країни у міжнародному розподілі праці (Саудівська Аравія є постачальником на світ: -вий ринок нафти, Канада — зернових, Замбія — міді, Японія — робототехніки, радіоелектроніки, автомобілів, капіталу).

Головною рушійною силою розвитку світового господарства на рубеж. XX—XXI ст. є *глобалізація* — об'єктивний процес формування єдиних принципів світового устрою. Глобалізація охоплює всі сфери життя сучасного суспільства — економічну, політичну, соціальну. В економічній сфері глобалізація посилює взаємозалежність країн і призвела до формування *єдиного економічного простору*. Важливими ознаками глобалізації є транснаціоналізація й інтеграція.

Транснаціоналізація — це перенос господарської діяльності поза межі країни. Прикладом транснаціоналізації є утворення транснаціональних корпорацій (ТНК).

Міжнародна економічна інтеграція — процес встановлення глибоких та стійких

взаємозв'язків між групами країн та проведення ними злагодженої міждержавної економічної політики.

Основні форми міжнародної економічної інтеграції: *зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз*. Результатом міжнародної економічної інтеграції є формування міжнародних економічних угруповань (Європейський Союз, Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), Ліга арабських держав (ЛАГ), Африканський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ін.).

НТР ТА ЇЇ ОСНОВНІ ОЗНАКИ. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО В ПЕРІОД НТР

1. НТР та її основні ознаки. Поняття про НТП та НТР

Початок НТР пов'язують з серединою 40-х років ХХ ст. Його ототожнюють з першою вдалою спробою звільнити ядерну енергію і створенням перших ЕОМ.

Основні ознаки сучасної науково-технічної революції: *універсальність та всеосяжність, прискорення науково-технічних перетворень, зміна ролі людини у виробництві, військово-технічна революція*.

2. Зміни у галузевій структурі господарства в період НТР

Кількість працюючих у сфері послуг зростає, а у виробничій сфері скорочується. Зростає частка обробних галузей та скорочується частка видобувної промисловості. Випереджальними темпами відбувається розвиток трьох галузей: електроенергетики, машинобудування і хімічної промисловості (галузі «авангардної трійки»), провідного значення набувають новітні галузі. У галузевій структурі сільського господарства з ростом інтенсифікації виробництва зростає частка тваринництва. Змінюється розподіл праці між окремими видами транспорту. Зростає купівля та продаж готових товарів, скорочується — сировини.

Набуває розвитку торгівля технологіями — ліцензіями, патентами, ТЕХНІЧЕП досвідом, інформаційними послугами.

3. Зміни у територіальній структурі господарства в епоху НТР

Переорієнтація базових матеріаломістких галузей промисловості від сентациї на місцеву сировину до орієнтації на ринки збуту кінцевого продукту Основними

центрами і регіонами, до яких тяжіє розміщення виробництва й ^ тих видів економічної активності, стали осередки і території з передовою Е: кою та освітою. Новою формою територіальної організації науково-виробнич^, комплексів стало створення науково-технічних зон (технополісів, технопарки бізнес-інкубаторів).

Висока територіальна концентрація виробничої діяльності і населення, ~а посилення процесів урбанізації.

4.Впровадження досягнень НТР у різних країнах світу

Ринок високотехнологічної продукції має такий приблизний розподіл (7 %): І на частку США припадає 35; на частку Японії — до 25-30; ФРН — до 8; Ве.т кобританії — 7; Франції — до 4. На всі інші країни залишається 20 %. В Укрв іні діє вісім технологічних парків. їх сукупний річний обсяг складає 241 м.-дол., що в 116 разів менше порівняно з одним лише технополісом Хсинчу (Таї вань). В Україні не створено жодного технополісу.

ТЕМА: ПРОМИСЛОВІСТЬ. ГЕОГРАФІЯ ОСНОВНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ СВІТУ

План.

1. Характеристика галузевої структури світового господарства.
2. Промисловість світу.
3. Гірничовидобувна промисловість.
4. Паливно-енергетичний комплекс.
5. Електроенергетика.
6. Металургія світу.
7. Машинобудування.
8. Хімічна промисловість.
9. Лісова промисловість.
10. Легка промисловість.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.

2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.

3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

Одним із об'єктів дослідження соціально-економічної географії світу є світове господарство, розміщення його галузей, серед яких провідне місце, як і раніше, посідає промисловість. У промисловості створюються знаряддя праці, предмети споживання, вона тісно пов'язана з НТП і має вирішальний вплив на рівень економічного розвитку країни. У промисловості світу працює близько 20 % населення, вона є найважливішою галуззю виробничої сфери. Близько 80 % промислової продукції дають високорозвинені країни.

1.Енергетика

Нафтова промисловість. Запаси 35—450 млрд т. Експортери: країни ОПЕК (80 % світового експорту), Росія. Імпорттери: Японія, країни Європи, СІЛА. *Газова промисловість.* Запаси 142 трлн м³. Експортери: Росія, Нідерланди, Норвегія, Канада, Алжир, Бруней, Індонезія, Туркменістан. Найбільші споживачі: Японія, СІША, розвинені країни Європи. *Вугільна промисловість.* Сумарні світові запаси вугілля (52 % — кам'яного, 48 % — бурого) приблизно 14 трлн т. Найбільші родовища в Росії, Китаї, США, ПА, Україні, Казахстані. *Електроенергетика.* Понад 60 % всього об'єму електроенергії виробляється в промислово розвинених країнах, насамперед в США, Японії, Німеччині, Китаї, Канаді і Росії.

2.Металургійна промисловість

Найбільші виробники *сталі*'. Китай, Японія, США, Росія, Індія, Німеччина, Італія, Франція, Бразилія, Мексика, Південна Корея, Україна.

Повним набором підгалузей *кольорової металурги* виділяються такі країни, як США, Канада, Японія, Росія, Німеччина, Франція, Бельгія, Австралія.

Найширше застосовується серед кольорових металів алюміній (Китай, Рос. США, Канада, Австралія, Бразилія, Норвегія).

3.Машинобудування

Забезпечує автоматизацію, механізацію та електрифікацію виробництв підвищуючи продуктивність праці. 37 % вартості світового промислового іг-

робництва. Країни, що спроможні виробляти всю номенклатуру машинобудм ної продукції: США, Японія, Росія, ФРН, Великобританія та Франція, а таксз певною мірою Китай, Канада, Італія та Україна. Основними машинобудівний районами світу є Північна Америка (провідна роль США), Західна Європа (про віднароль Німеччини), Східна та Швденно-Східна Азія (провідна роль Японії!

4.Хімічна промисловість

До складу хімічної промисловості входять *гірничо хімічна* (видобуток мін? ральної сировини), *основна хімія* (виробництво мінеральних добрив, кислот] соди) та *хімія органічного синтезу* (виробництво пластмас, синтетичних смо^, каучуку, хімічних волокон тощо. Найвищий рівень розвитку і найскладніші структуру виробництва мають два регіони — Європа і Північна Америка.

ються останніми десятиріччями?

5.Лісова промисловість

6.Легка промисловість

ТЕМА: СВІТОВЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

План.

1. Загальна характеристика сільського господарства.
2. Географія виробництва продукції рослинництва.
3. Тваринництво світу.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

Безумовно, промисловість є провідною галуззю матеріального виробництва у сучасному світі, але поряд із нею залишається найдавніша сфера діяльності людства — сільське господарство. У ньому й нині зайнята майже половина економічно активного населення Землі. Незважаючи на те що у світі спостерігається загальна тенденція до скорочення кількості працюючих у сільському господарстві, його значення зростає через продовольчу проблему, яка загострюється внаслідок зростання чисельності населення.

1.Значення сільського господарства та особливості його розвитку у сучасному світі

У країнах, що розвиваються, в сільському господарстві працює понад 2/3 зайнятого населення, а в окремих з них — 3/4, в економічно розвинених країнах — менш ніж 1/10.

У розвинених країнах сільське господарство є складовою *агропромислового комплексу* (АПК) — системи взаємопов'язаних галузей сільського господарства, хімічної промисловості, машинобудування, транспортної та обслуговуючої інфраструктури, переробної промисловості, закладів науки, банків тощо.

2. Земельний фонд і аграрні відносини

Основним соціально-економічним чинником сільськогосподарського виробництва є *аграрні відносини*, що залежать від способу виробництва, форми земельної власності, характеру землекористування. Аграрні відносини — форми землеволодіння та землекористування, характер чинних у країні законів ЕТ землю.

В економічно розвинених країнах більша частина земельного фонду г^ основні продуктивні можливості сільськогосподарського виробництва з:4 середжені у фермерських господарствах. Частина землі належить держав (1/4-1/3 площі), а також великим монополіям агробізнесу і церкві. Для країн, що розвиваються, властиві різні форми землеволодіння. У процесі перебудов: перебуває землеволодіння та агровиробництво постсоціалістичних країн пер^ хідної економіки.

3. Характеристика рослинництва

Рослинництво дає близько 30 % продукції, що безпосередньо використовується людиною, решта йде на забезпечення розвитку тваринництва та інших галузей.

4. Характеристика тваринництва

У високорозвинених країнах тваринництво високопродуктивне та має інтенсивний характер, у країнах, що розвиваються, — екстенсивне з меншою продуктивністю.

Основними галузями тваринництва є скотарство, свинарство, вівчарство та птахівництво.

ТЕМА: ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ТРАНСПОРТУ І МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

План.

1. Географія світового транспорту і його види.
2. Міжнародний зв'язок.
3. Світовий ринок послуг.
4. Географія міжнародного туризму.
5. Світова торгівля і світовий фінансовий ринок.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

1. Загальна характеристика світової транспортної системи

Всі шляхи сполучення, транспортні підприємства і транспортні засоби в сукупності утворюють *світову транспортну систему*. У світовому транспорті зайнято понад 100 млн людей. Загальна протяжність транспортної мережі світу (без морських трас) складає 36 млн км. Щорічно всіма видами транспорту перевозиться понад 100 млрд т вантажів і понад 1 трлн пасажирів.

Основні *техніко-економічні показники* роботи транспорту: обсяг перевезень, вантажообіг, пасажирообіг, густота транспортної інфраструктури, собівартість перевезень, швидкість, залежність від погодних та сезонних змін, маневреність.

2. Типи транспортних систем

Транспортні системи економічно розвинених країн та країн, що розвиваються.

Регіональні транспортні системи: *європейського* типу (західна і Центральна

Європа, Японія); *північноамериканського* типу (США, Канада, Австралія); *латиноамериканського* типу; *азіатського* типу (країни Азії без Японії); система країн СНД; *африканського* типу.

3. Характеристика основних видів транспорту

Залізничний транспорт. Довжина сучасних залізниць світу становить приблизно 1,3 млн км. Більше половини експлуатаційної довжини припадає на розвинені країни і лише 1/5 — на ті, які розвиваються. Найбільш вис.: густота залізниць у Німеччині, Бельгії, Швейцарії.

Автомобільний транспорт. У світі понад 600 млн автомобілів, щороку і цифра збільшується. Близько 80 % їх кількості зосереджено у США, Японії, Західній Європі. У розрахунку на 1000 жителів найбільша кількість автомобілів припадає на США, ФРН, Нову Зеландію, Канаду, Австралію, Швейцарію, Швецію, Італію, Францію. Загальна довжина світових автомобільних дор з твердим покриттям становить понад 20 млн км, найгустіша їх мережа у Західній Європі. Автобани.

Трубопровідний транспорт. У світі більше 13 млн км трубопроводів, щороку їх протяжність зростає. Найбільш потужний розвиток — у нафто- й газ видобувних країнах і країнах — споживачах нафти, нафтопродуктів та газу: США, Росії, Канаді, Китаї, ФРН, Франції, Італії, Саудівській Аравії, Мексика. Високу частку у загальному вантажообігу (46 %) має трубопровідний транспорт України.

Водний транспорт. Морський здійснює перевезення вантажів і пасажирів океанами, морями і морськими каналами. Обслуговує понад 70 % зовнішніх торговельних вантажів. Найбільш дешевий вид транспорту. 70 % тоннажу світового флоту: США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Панама, Греція, Норвегія. Надають «зручний» прапор: Панама, Греції Ліберія, Сінгапур, Кіпр. Найбільші порти: Шанхай, Нінбо, Роттердам (найбільший Європи), Сінгапур, Марсель, Гавр, Антверпен, Гамбург, Генуя, Лез-д'Ор, Аперпорт (група портів у гірлі річки Делавер), Новий Орлеан, Нью-Йорк: Гемптон, Ванкувер, Сан-Себастьян, Кобе, Йокогама, Нагоя, Кітакюсю, Каваскі. *Внутрішній водний транспорт* (на ріках, озерах, каналах, загальна довжина: понад 550 тис. км) — у США, Росії, Канаді, Німеччині, Нідерландах, Китаї.

Повітряний транспорт. Протяжність повітряних шляхів світу понад 8 млн км,

близько 600 міжнародних аеропортів, 100 млн пасажирів щорі" но. Найбільші аеропорти світу (пасажирообіг понад 1 млн чол.): Чікаго, Нью-Йорк, Вашингтон, Лос-Анджелес, Сан-Франціско, Майамі, Гонолулу, Пари* Лондон, Франкфурт-на-Майні, Рим, Токіо.

4. Проблеми та перспективи розвитку світової транспортної системи

ЗОВНІШНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

Сучасне світове господарство не може існувати без різноманітних *форм міжнародних економічних зв'язків*. Головними їх формами є: зовнішня торгівля товарами, кредитно-фінансові відносини, науково-технічні зв'язки, надання послуг та міжнародний туризм. Вони охоплюють велику кількість міжнародних операцій, в яких беруть участь практично всі країни.

1.Зовнішня торгівля товарами

Обсяг світового експорту товарів на початку XXI ст. перевищив 12 трлн дол. США та продовжує щорічно збільшуватися на декілька відсотків. В епоху НТР суттєво змінилася товарна структура торгівлі. У структурі експорту спостерігається зниження часток сільськогосподарської продукції та мінеральної сировини.

Більша частина обороту загальносвітової зовнішньої торгівлі товарами — це результат взаємних торговельних зв'язків між економічно розвиненими країнами. Останніми десятиріччями стрімко зростає частка Китаю.

2.Кредитно-фінансові відносини

Кредитно-фінансові відносини (міжнародна міграція капіталу) полягають у вивезенні капіталу, що відбувається у різних формах: міжнародні займи і кредити (вивезення позикового капіталу); прямі закордонні інвестиції (ки таловкладення, що передбачають створення власного виробництва за кордон: або придбання контрольного пакету акцій місцевих компаній). Важливими : гуляторами міжнародного руху капіталу є Міжнародний банк реконструкції *и* розвитку (МБРР) та Міжнародний валютний фонд (МВФ).

3.Надання послуг

Світовий ринок послуг — це система міжнародних відносин обміну, які і нують

на основі міжнародного поділу праці та інших форм міжнародних економічних відносин, де основним товарним об'єктом виступають різноманітні ади послуг. Світовий ринок послуг охоплює науково-технічне співробітництво^, міжнародний туризм, транспортні послуги.

4. Міжнародний туризм

За цілями розрізняють п'ять основних напрямів туризму: *рекреаційна* (оздоровчий), *екскурсійний* (пізнавальний), *науковий*, *діловий*, *релігійний*

Доходи від туризму складають 8 % світового експорту і 30 % міжнародної торгівлі послугами. Щорічне зростання світових туристичних потоків 1 4-5 %. За прогнозами Всесвітньої організації туризму (ВОТ) найближчим часом кількість туристів перевищить 1 млрд, а доходи від туризму в 2010 ск.~а дуть 1550 млрд дол. а в 2020 р. — до 2000 млрд дол. У деяких країнах туризм є однією з пріоритетних галузей, внесок у валовий національний дохід якого складає 15-35 % (Угорщина, Чехія, Австрія, Швейцарія, Італія, Франція, Іспанія, Португалія).

ТЕМА: ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА

План.

1. Глобальні проблеми та майбутнє людства.
2. Проблеми війни і миру.
3. Екологічні проблеми.
4. Сировинна та енергетичні проблеми.
5. Демографічна та продовольча проблема.
6. Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються.
7. Проблема освоєння Світового океану.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

Процес взаємодії суспільства і природи дійшов кількісної і якісної межі, коли виник феномен взаємодії всього людського суспільства з усією природою планети. Науково-технічна революція призвела, з одного боку, до формування у людства всеохопної системи знань і технологій, з другого — до збільшення антропогенного впливу на природу. Сформувалися складні господарські системи, вплив яких поширюється на весь світ. Як результат — почав зростати взаємозв'язок і взаємозалежність господарського та політичного життя країн і народів світу. Сутність цих процесів і явищ породжує глобальні проблеми, тобто проблеми, що стосуються всього людства. Вони охоплюють усі аспекти відносин між державами світового співтовариства, між суспільством і природою, формування умов життєдіяльності людства.

Науковці налічують кілька десятків проблем, які за своєю всеосяжністю можна вважати глобальними. Усі глобальні проблеми можна поділити на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні.

Сьогодні на розширеному засіданні ООН з метою обговорення та розв'язання глобальних проблем людства зібралися не лише офіційні представники комітетів і комісій, а й представники мас-медіа, які будуть ставити питання та зможуть донести широким верствам населення результати роботи засідання.

1. Проблема збереження миру

Є найважливішою, оскільки в разі виникнення глобального *військового конфлікту* у світі, нашпигованому ядерною зброєю та ядерними технологіями (АЕС тощо), всі інші проблеми втрачають сенс.

Дві країни — США та Росія — витрачають майже половину коштів на військові потреби. На задоволення попиту на військові товари та послуги, за оцінкою ЮНЕСКО, працює 50 млн чоловік, в розробках військового характеру беруть участь півмільйона вчених та конструкторів, або 1/5 науковців світу.

Офіційні держави «ядерного клубу»: США, Росія, Великобританія, Франція, Китай. Неофіційні члени «ядерного клубу»: Індія, Пакистан, Ізраїль, Південна Корея. Порогові держави, які володіють технологіями виробництва цієї зброї: Іран, Ірак, Південна Африка, Бразилія, Аргентина, Японія.

Від закінчення Другої світової війни до початку XXI ст. відбулося понад 38 міжнародних та близько 100 внутрішньодержавних конфліктів.

Міжнародний тероризм. «Гарячі точки».

2. Демографічна проблема та проблема подолання відсталості країн, що розвиваються

Ця глобальна проблема людства зумовлена, з одного боку, «*демографічна вибухом*» в країнах, що розвиваються, з іншого — *депопуляцією*, тобто пс; шенням відтворення населення та скорочення його кількості в розвинених **кри** їнах.

Переважає більшість населення світу живе в країнах, що розвивають (4,7 млрд осіб). За прогнозами демографів, до 2025 р. населення цих країн зр: те ще на 3 млрд осіб, що становитиме 95 % приросту населення світу.

Потенційна загроза розвитку сучасної демографічної ситуації полягає в ?:-• му, що населення світу розпочало XXI ст. з 1 млрд безробітних, 1 млрд го.т:-дуючих, 1 млрд неграмотних, 2 млрд, що живуть в умовах відносного або ^5 солютного перенаселення, 1,5 млрд знедолених, що перебувають за «меже: бідності».

З демографічною проблемою перенаселення безпосередньо пов'язана *проблема подолання відсталості країн, що розвиваються*.

3. Економічні проблеми

До цієї групи проблем відносять переважно *енергетичну, сировинну та продовольчу*.

Основним шляхом розв'язання сировинно-енергетичної кризи є перехід - матеріале- та енергозберігаючих технологій, комплексного використання сировини, створення маловідходного і безвідходного виробництв.

4. Екологічна проблема

На початку XXI ст. *екологічні проблеми* можна розглядати у кількох аспектах: забруднення атмосфери («парниковий ефект», «озонові діри», кислотні дощі, пилове забруднення тощо), забруднення гідросфери, деградація землеття (гірничі розробки, посилення водної і вітрової ерозії внаслідок людської діяльності, хімічне забруднення ґрунтів мінеральними добривами та отрутохімікатами тощо скорочення площ лісів, опустелювання).

5. Соціальні проблеми

Це проблеми охорони здоров'я (СНІД), освіти, культури, злочинності та ін. Можливості розв'язання цих проблем залежать від рівня соціально-економічного розвитку країн, тому особливої гостроти вони набувають у слаборозвинених регіонах світу.

ТЕМА:КРАЇНИ ЄВРОПИ. ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

План.

1. Загальна характеристика європейського регіону . Географічне положення. Природні умови і ресурси.
2. Характеристика населення і господарство країн Європи.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Європа з давніх-давен була колыскою багатьох високорозвинених цивілізацій: егейської, еллінської, кельтської, римської тощо. Європа стала найбільшим у світі регіоном поширення християнства. Це — батьківщина Великих географічних відкриттів, промислових переворотів, міських агломерацій, міжнародної економічної інтеграції. І хоча, ви знаєте, епоха «євроцентризму» минула, у наш час цей регіон продовжує відігравати значну роль у світовій політиці та економіці.

1.Економіко-географічне положення регіону

Європа посідає західну частину Євразії, площа — близько 10 млн км². На її території повністю або частково розмістилися близько 50 країн.

2.Політична карта регіону

Суттєві зміни у ХХ ст: об'єднання Німеччини, розпад СРСР, Югославії, Чехословаччини, зміна суспільного ладу в країнах Центральної та Східної Європи. За формою державного правління: монархії і республіки. Найдавнішою республікою є Сан-Маріно (з 301 р. н. е.). Андорра перебуває під протекторатом Іспанії та Франції. Гібралтар є заморською територією Великої Британії та єдиним колоніальним

володінням в Європі.

Найбільш впливові *інтеграційні об'єднання*: РЄ, ОБСЄ, НАТО, ЄС, Євро-банк, ЄБРР.

Субрегіони: Західна Європа, Центральна Європа і Східна Європа.

3. Населення

729 млн жителів (11 % світового населення — 01.07.2008 р.).

Переважає перший тип відтворення, природний приріст у 12 країї від'ємний. Загалом характерна депопуляція на рівні 0,04 % та «старіння ції». Вікова структура: 20 % — діти у віці 15 та менше років, працездатне ЕІ лення — 65 %, у віці 65 років та більше — 15 %.

Густонаселений та високоурбанізований регіон світу (75 %). Густота : селення без Росії — 97 осіб/км² (майже у 2 рази перевищує середньосвітсі найбільша (200-370 осіб/км²) — в Нідерландах, Бельгії, Великій Британії Німеччині, найменша (3-15 осіб/км²) — в Ісландії, Норвегії та Фінляндії. *Ѕ^Й* більші міські агломерації: Лондон, Москва, Париж, Рурштадт (НІМСЧЧЕЕ. Санкт-Петербург¹, Стамбул.

Переважають багатонаціональні держави. Більшість народів відносять *ж* індоєвропейської мовної сім'ї. Панівна релігія — християнство. Європа є СЕІТИ вим центром трудової імміграції (близько 15-17 млн іноземних працівники і членів їх родин).

4. Загальна характеристика господарства

Частка Європи у світовому ВВП складає приблизно 25 %. Члени «ВЄЛЕ^ сімки» — Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія. Країни Західної л ропи являють собою економічне «ядро» ЄС — наймогутнішого інтеграцій^ го об'єднання, що концентрує на внутрішньому ринку 40 % торгівлі товарам і 30 % — послугами.

Машинобудування (орієнтується на трудові ресурси, наукову базу, тяжіє І великих міст і агломерацій, третина промислової продукції Європи та дві третя ни її експорту). *Хімічна промисловість*. Потужний *паливно-енергетичний кохш лекс*. *Металургійна промисловість*. *Лісова, легка, харчова промисловість*.

Три основні типи *сільського господарства* — північно-, середньо- та півдеі ноєвропейський. Високоінтенсивний характер ведення сільського господарства, як

правило, з переважанням тваринництва.

За рівнем розвитку мережі *транспортних шляхів* європейський регіон ЄЗІ сідає одне з провідних місць у світі.

Дев'ять європейських міжнародних транспортних коридорів (*МТК*).

Тут знаходяться численні технопарки і технополіси (Кембридж, «Долин* високої технології» (Ніцца)), всесвітньо відомі фінансові столиці — Лондон Цюріх, Люксембург, світові лідери туристичної індустрії.

ТЕМА: ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ЄВРОПИ: НІМЕЧЧИНА, ВЕЛИКА БРИТАНІЯ, ФРАНЦІЯ, ІТАЛІЯ

План.

1. Велика Британія – високорозвинена постіндустріальна соціальна держава Західної Європи.
2. Характеристика і причини темпів зростання виробництва Франції.
3. Головні галузі економіки Німеччини. Високо інтенсивне сільське господарство.
4. Економіко-географічна характеристика Італії. Країна контрастів.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

НІМЕЧЧИНА

Найпотужніша в економічному плані європейська держава — Німеччина. Вона відіграє значну роль не лише в європейській, а й світовій економіці та політиці.

У ХХ ст. саме Німеччина розв'язала дві світові війни і в обох зазнала поразки, причому після другої була поділена на дві частини: східну — НДР і західну — ФРН, господарство яких було однаково зруйноване. Об'єднання Німеччини у 1990 р. стало найяскравішою подією, оскільки воно, крім зміни економічної ситуації в об'єднаній країні, вплинуло на поділ сил у всьому світі.

Офіційна назва — Федеративна республіка Німеччина. Площа — 357 тис. км². Населення — 83,8 млн осіб (2008 р.). Столиця — Берлін. Економічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Парламентська республіка, федеративна держава.

1. Населення

Близько 84 млн чол. (найчисленніше в Європі). Коефіцієнти народжувань ті і смертності однакові — 11 осіб на 1000 жителів на рік. Приток іммігрант — з

Туреччини, республік колишньої Югославії, колишніх соціалістичних країн. Національний склад корінного населення відносно однорідний. Переважають релігія—християнство, на півдні і заході—католицизм, на іншій території — протестантизм. Урбанізація — 87 %, найбільшою міською агломерацією є Рурсь:-

2. Господарство

За обсягом ВВП і промислового виробництва Німеччина поступається лише США і Японії.

Машинобудування і металообробка (автомобілебудування, суднобудування, оптико-механічна промисловість, аерокосмічна, виробництво побутової техніки), *хімічна промисловість*.

Енергетика. Чорна металургія. Кольорова металургія.

Сільське господарство. Найбільший сільськогосподарський виробник в ЄС? ропі (при цьому галузь повністю не задовольняє внутрішні потреби населень країни. 2/3 продукції галузі припадає на тваринництво.

Транспорт. 43 % — транзитних перевезень у загальному вантажообігу всієї системи транспорту.

3. Зовнішньоекономічна діяльність

Експорт: електротехнічні вироби, автомобілі, оптика, обладнання, прилади тощо.

Імпорт: переважають енергоносії і сировина: нафта і продукти нафтопереробки, природний газ, залізна руда і руди кольорових металів. Німеччина є однією з найбільших інвесторів капіталу в промисловість і сферу послуг інших країн світу, в тому числі і в Україну.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

1. «Візитна картка»

Офіційна назва — Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. Площа — 244,1 тис. км². Населення — 61,1 млн осіб (2009 р.). Столиця — Лондон. Економічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Конституційна монархія, унітарна держава.

2. Населення

Одна з найбільш густонаселених і високоурбанізованих (89 %) країн Європи. Населення розміщується дуже нерівномірно, основна частина жителів сконцентрована в Англії.

Природний приріст 1,3 ‰, позитивне сальдо міграції.

Багатонаціональна країна: англійці (81 %), шотландці (15 %), валлійці та ірландці (4,6 %), араби, китайці, індуси, африканці.

Найбільші міські агломерації: Великий Лондон, Бірмінгем, Глазго. Понад половини жителів країни сконцентровано в Англійському мегаполісі.

3. Господарство

Головними галузями економіки є сфера послуг та промисловість. За об'ємом промислового виробництва країна посідає 5 місце у світі. Промисловість використовує в основному привізну сировину й дедалі більше орієнтується зовнішній ринок.

Провідне місце серед галузей промисловості посідають машинобудування, електроенергетика, хімічна.

У машинобудуванні зайнято 1/4 усіх працюючих в обробній промисловій галузі. Переважає транспортне (літакобудування, ракетобудування, автомобілебудування) й точне машинобудування. Важливу роль відіграє верстатобудування. ТЕС — 76 %, АЕС — 23 %, ГЕС — 1 %.

Входить у десятку країн світу — лідерів із виплавки чавуну й сталі. Оснащені центри в прибережних районах. Британська кольорова металургія — одна з найпотужніших у Європі. До галузей, які швидко розвиваються, належать також новітні виробництва хімічної промисловості. Найстаріша традиційна галузь Великої Британії — текстильна промисловість.

Велика Британія — другий у світі постачальник та експортер каоліну (сілої глини).

Сільське господарство частково забезпечує потреби країни. Зайняте близько 2 % працюючого населення країни. Основна галузь — тваринництво (70 %) і розводять переважно велику рогату худобу молочного напрямку. Розвинуто: свинарство, птахівництво й традиційне вівчарство. У рослинництві вирощують здебільшого кормові культури (2/3 посівних площ) і картоплю. Із зернових культивують ячмінь,

пшеницю, овес, з технічних — цукровий буряк. Розвину то садівництво та овочівництво.

Близько 9/10 загального вантажообігу припадає на морський транспорт у тому числі 1/4 — на каботаж. Основними торговельними партнерами є член: ЄС(54%)таСША.

Експорт: машини й устаткування, нафта і нафтопродукти, автомобілі озброєння, хімічні продукти, медичні препарати, продовольство.

Імпорт: мінеральна сировина, ліс, машини і устаткування, продукти харчування.

ФРАНЦІЯ

Коли мова йде про Францію, перше, що згадують майже всі, — це покази колекцій всесвітньо відомих французьких модельєрів. Францію вважають «законодавицею» світової моди. Такі імена, як Коко Шанель, Крістіан Діор, Жан-Поль Готьє, П'єр Карден та інші давно стали «візитною карткою» країни.

Утім, Франція розуміється не лише на елегантному вбранні та аксесуарах. Франція — високорозвинена постіндустріальна держава, одна з найрозвиненіших країн світу, що входять до складу «великої сімки». За економічним потенціалом Франція посідає друге місце серед країн Західної Європи (після Німеччини). Вона посідає одне з провідних місць у світі за обсягом промислового виробництва, четверте місце за експортом капіталу, витрачає величезні суми на наукові дослідження та розробки. У галузевій структурі економіки основним видом діяльності населення стала сфера послуг. Саме ця держава посідає перше місце у світі за популярністю серед туристів.

Однак Франція не завжди була заможною та розвиненою. Давайте дізнаємося детальніше, які передумови сприяли її піднесенню, які сучасні економічні досягнення має країна. Безумовно, цей досвід є цінним для України, яка перебуває на стадії економічних реформ.

1.«Візитна картка»

Офіційна назва — Французька Республіка. Площа — 543,9 тис. км². Населення — 65,4 млн осіб (2009 р.). Столиця — Париж. Економічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Президентська республіка, унітарна держава.

2. ЕГП

Вузлове географічне положення Франції серед розвинених західноєвропейських держав, зручність морських і сухопутних зв'язків.

3. Природні умови і природні ресурси

Перевага рівнинних просторів із родючими окультуреними бурими лісовими й підзолистими ґрунтами в сполученні з помірним теплим і вологим морським кліматом є сприятливим чинником для розвитку сільського господарства.

М'який клімат, мальовнича природа, тисячі кілометрів морських пляжів, великі можливості для розвитку туризму, альпінізму й зимових видів спорту в горах, багатство історичних та архітектурних пам'яток, мережа доріг, готелів і ресторанів роблять Францію класичною туристичною країною.

4. Населення

Перший тип відтворення населення. Природний приріст – 3 %, «старіння нації».

Французи (82 %), корсіканці, баски, ельзасці, алжирці. Значну кількість (понад 4,5 млн осіб) складають іммігранти — італійці, алжирці, марокканці та інші народи.

Густота у гірських районах — 20 осіб/км². У Ліона та інших великих міст — перевищує 300 осіб/км². У столичній агломерації проживають 11,4 млн осіб.

5. Промисловість

Паливно-енергетична промисловість працює на нафті і природному газі та з використанням власного провідну роль відіграють атомні електростанції (до 73 %).

В структурі промислового виробництва на галузі загального (12 %) і транспортного (10 %). Автомобільна промисловість («Пежо-Сітроєн» і «Рено» відносяться до світового виробництва легкових автомобілів).

Франція входить до «п'ятірки» виробників й експорту хімікатів. Є одним зі світових лідерів із виробництва мінеральних добрив, синтетичного каучуку, пластмас, розробки засобів, парфумерії.

Чорна і кольорова металургія. Текстильна, швейна та харчова промисловість.

6. Сільське господарство

Посідає 1-ше місце в Європі як за валовим виробництвом зерних культур, так і за показниками на душу населення. На частку сільського господарства країни припадає 4 % ВВП і 5 % економічно активного населення, 25 % продукції ЄС. Провідна галузь — тваринництво, що складає 2/3 вартості аграрної продукції (молочне скотарство, свинарство та птахівництво). Вирощують зернові, картоплю, цукрові буряки, олійні (рапс, соняшник). Виноградарство і виноробство.

7. Транспорт та зовнішньоекономічні зв'язки

Добре розвинений транспортний комплекс. Транспортна мережа країни має чітко виражений радіальний тип: майже всі основні магістралі йдуть від Парижа. Найбільшими торговими партнерами є країни ЄС, США, ЯПОНИЯ. *Експорт:* машини та обладнання, пластмаси, парфуми, сталь, прокат, алюміній, зерно, цукор, виноград, вина, сири, м'ясо. *Імпорт:* мінеральна сировина, ліс, деяка сільськогосподарська продукція (бавовник, кава, чай).

Франція посідає перше місце у світі за популярністю серед туристів (щорічно країну відвідують понад 80 млн туристів, що дає близько 2,8 % ВВП).

ІТАЛІЯ

Про сучасну Італію складно говорити мовою сухих статистичних даних. У цій середземноморській країні з давньою історією захоплюючою пригодою може стати не тільки переїзд з міста до міста, але навіть прогулянка сусідніми вулицями, що химерно поєднали в собі різні епохи і культури. Туристичні проспекти і художні фільми виробили у нашій свідомості уявлення про сліпуче сонце, давні мозаїки тротуарів і скульптури храмів, про неприборканий італійський темперамент та всюдисущу і кровожерливу італійську мафію.

Саме ця країна подарувала світу багато чудових речей: автомобілі вищого класу «Феррарі» та «Ламборджіні», модні торгові марки Армані, Гуччі, Валентино, вино «К'янті» та лікер «Амаретто». Вона навчила мало не всю планету готувати спагеті та піцу.

1.«Візитна картка»

Офіційна назва — Італійська республіка. Площа — 301,2 тис. км². Населення — 60,2 (2009 р.) Столиця — Рим. Економічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Парламентська республіка, унітарна держава.

2.Економіко-географічна характеристика країни

Італія — держава на півдні Європи. Територія складається з трьох частин: материкової, півострівної (Апеннінський півострів) і острівної (острова Сіцілія, Сардинія й низка дрібних островів). Близько 80 % її кордонів — морські. Межує із Францією, Швейцарією, Австрією, Словенією. У межах країни існують дві анклавні держави — Ватикан і Сан-Маріно.

Природні умови Італії різноманітні. 80 % площі складають молоді сейсмічно активні гори — Альпи та Апенніни. Найбільша рівнина — Паданська низовина, на півночі Італії. Тут клімат помірний континентальний, а на півострові й островах — субтропічний середземноморський. У горах клімат змінюється з висотою. Італійські річки, як правило, короткі й стрімкі, беруть початок у горах і стікають прямо в море. Ліси вкривають 1/5 площі, однак це переважно гірські низькорослі дерева й чагарники. Хвойні ліси поширені в Альпах. І: лія небагата на корисні копалини. Виняток складають будівельні матеріали -мармур, граніт, травертин.

Населення розміщене нерівномірно. Найбільшою мірою заселена Пада:-ська рівнина та західне узбережжя. Перший тип відтворення, від'ємний пр: родний приріст, «старіння нації», активні внутрішні і зовнішні міграції населення.

Однонаціональна країна (близько 94 % італійці). Урбанізація — близько 70 %. 12 % усього населення проживає в чотирьох найбільших містах — Римі, Мілані, Неаполі й Турині.

Італія — високорозвинена постіндустріальна країна. Контрасти між розвинутою північчю і відсталим півднем. Найбільші промислові центри знаходяться і ся на півночі.

Головною галуззю промисловості є *машинобудування*. Автомобілебудування (концерн ФІАТ), виробництво офісного обладнання (калькулятори, друкарські машинки та ін.), сільськогосподарських машин (трактори), ткацькі: верстатів, швейних машин, електронагрівального обладнання. Друге місце посідає *текстильна й швейна промисловість*. Широко розвинене виробництво взуття.

Хімічна промисловість, включаючи нафтохімію й виробництво синтетичних волокон, дає близько 1/7 загального обсягу продукції обробної промисловості.

Енергетика країни базується на імпортованій нафті, коксі й вугіллі, власному природному газі й гідроресурсах. Понад 3/4 електроенергії виробляється ЕІ ГЕС, що працюють здебільшого на мазуті. Відносно великою є частка ГЕС, побудовані на альпійських річках. У Центральній Італії працюють геотермічні електростанції. Атомні електростанції виведені з експлуатації.

Чорна і кольорова металургія працюють на імпортованій сировині, підприємства розміщені поблизу портів.

Харчова промисловість.

У сільському господарстві Італії зайнято близько 14 % економічно активного населення. У ЄС Італія спеціалізується на вирощуванні та експорті овочів, фруктів, вина. Традиційне виноградарство. Тваринництво відіграє другу рядну роль.

Основним видом *транспорту* Італії є морський (90 % вантажообігу). У внутрішніх перевезеннях вантажів і пасажирів головну роль відіграє автомобільний транспорт, на другому місці — залізничний.

У міжнародному географічному поділі праці «обличчя» Італії визначається

продукцією машинобудування, текстильної, швейної промисловості, субтропічного землеробства (фрукти, вина, цитрусові).

Важливою галуззю господарства Італії є *туризм*.

ТЕМА: ДЕРЖАВИ - СУСІДИ УКРАЇНИ. РОСІЯ. МОЛДОВА

План.

1. Росія. Географічне положення. Природні умови та природні ресурси.
2. Характеристика населення і структура господарства Росії.
3. Територіальні відмінності і зовнішні економічні зв'язки.
4. Економіко-географічна характеристика Молдови.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень

Надзвичайно важливими для соціально-економічного розвитку країни є її відносини із сусідами першого порядку, тобто з тими, хто безпосередньо з нею межує. Від цих країн залежить її територіальна цілісність, непорушність кордонів, можливість взаємодії із зовнішнім світом. Економічне співробітництво із сусідськими країнами є особливо вигідним через територіальну близькість і відсутність третьої сторони у взаєминах. Для України, яка інтегрується в європейське співтовариство, транскордонне співробітництво відіграє дуже важливу роль. Давайте дізнаємося докладніше, які соціально-економічні особливості властиві нашим найближчим сусідам. Почнемо з Росії.

Україну і Росію пов'язує багато спільного: слов'янське коріння, багатовікова історія, нарешті, багато кілометрів спільного кордону. Зараз обидві країни пов'язані найтіснішими економічними, політичними, культурними відносинами, які іноді стають проблемними.

1.«Візитна картка»

Офіційна назва — Російська Федерація. Площа — 17 млн км². Населення — 141,9 млн осіб (2009 р.). Столиця — Москва. Постсоціалістична країна з перехідною економікою. Президентсько-парламентська республіка, федеративна держава.

2.ЕГП

Росія — євроазіатська держава: 1/3 її території розташована в Східній Європі, 2/3 — в Північній Азії. Калінінградська область розташована на захід від основної території країни і відділена від неї Латвією і Литвою. Суходолом Росія межує з 14 державами. 2/3 російських кордонів є морськими. Вихід до трьох океанів.

Розпад СРСР змінив геополітичне положення Росії: виникли нові кордони із суверенними державами — колишніми республіками Радянського Союзу, обмежився вихід до Балтійського моря, а також до портів і військово-морських баз Чорного моря. Політичні і економічні зміни в регіоні спричинили виникнення вогнищ нестабільності.

3.Природно-ресурсний потенціал Росії

Величезна різноманітність корисних копалин: запаси паливно-енергетичних ресурсів, (вугілля, нафта і газ, торф, горючі сланці, уран), багата рудна і різноманітна сировина для будівельної і хімічної промисловості.

34 % її території вкрито лісами. Росія входить до п'ятірки країн світу: мають найбільші запаси водних ресурсів (більша їх частина зосереджена і біру).

Різноманітність клімату та природних зон визначає різноманітність а кліматичних умов для сільськогосподарського використання територій.

Вихід до акваторій трьох океанів сприяє освоєнню природних ресурсів того океану.

4.Населення

Перший тип відтворення, природний приріст від'ємний: -5 ‰, «старі нації». Розміщене нерівномірно. Середня густина близько 8,3 осіб/км², в є пейській частині — 60 чол/км² (в Московській області — 300 осіб/км²), в і тичній зоні, Східному Сибіру і на Далекому Сході — від 1 до 5 осіб/км². 79. жителів Росії проживають в європейській частині.

Рівень урбанізації — 76 %, міст-«мільйонерів» — 11. Міські агломер навколо Москви, Санкт-Петербурга, Нижнього Новгорода, Єкатеринбурга. мари і Новосибірська.

Багатонаціональна держава (120 націй і народностей). Понад 3/4 населення складають росіяни. Серед інших етносів найбільш численні татари, українці (4,4 млн осіб — найбільша у світі українська діаспора), чуваші, башкири, білоруси та ін. Державна мова — російська, найбільш поширені релігії православ'я та іслам. Міграційні потоки з колишніх союзних республік.

РОСІЯ. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВА КРАЇНИ. ЗВ'ЯЗКИ З УКРАЇНОЮ

Росія — постсоціалістична індустріально-аграрна країна. Вона першою з республік колишнього СРСР почала проводити радикальні економічні перетворення. Шлях Росії до ринкової економіки є складним та суперечливим. Одні вчені вважають реальною загрозою перетворення Росії на «сировинний додаток», інші, навпаки, стверджують, що через 30-40 років Росія увійде до числа найбільш економічно розвинених країн світу.

1. Реформування економіки Росії

Перехідна економічна система. Західні аналітики, опитані "Ріпапсіаі Тітез", вважають, що Росія остаточно пододала період занепаду після розвалу Радянського Союзу і виходить у лідери світової економіки. Росія накопичила золотовалютних запасів більш ніж на 450 млрд доларів. Однак поки ВВП на душу становить не так багато, наприклад, 40 % від португальського. Слабка розвиненість інфраструктури є, на думку аналітиків, однією з головних проблем Росії.

2. Промисловість

Господарство має складну багатогалузеву структуру, в якій переважає промислове виробництво, представлене практично всіма галузями видобувної і обробної промисловості. Питома вага Росії у світовому промисловому виробництві становить близько 4 %.

Частка *паливно-енергетичного комплексу* — близько 30 %. Основну роль відіграє нафтогазова. ТЕС — 74 %, ГЕС — 14 %, АЕС — 12 %. Експорт продукції ПЕК — основне джерело валютних надходжень країни.

На металургійний комплекс припадає 16,5 % промислової продукції.

Хімічна промисловість: виробництво полімерних матеріалів, синтетик смол і

пластмас, хімічних волокон, синтетичного каучуку, мінеральних : брив.

Багатогалузеве *машинобудування* (19,1 % загального виробництва). Оз з провідних галузей — автомобілебудування. Важке машинобудування, ти спортне машинобудування, електротехнічна, радіотехнічна, електронна *и* мисловість, приладобудування, виробництво обчислювальної техніки. *Ліс: промисловість. Легка промисловість.*

3.Сільське господарство

У структурі *сільського господарства* переважає тваринництво, основні галузями якого є молочне і молочно-м'ясне скотарство, сальне і м'ясо-саль свинарство, тонкорунне і м'ясо-вовняне вівчарство, промислове птахівництво в північних районах — оленярство. Під зернові культури зайнято 3/5 всіх : сівних площ. *Рибна промисловість.*

4.Транспорт

У транспортній інфраструктурі Росії розвинені всі галузі, провідною се; яких є залізничний транспорт. Густа мережа шляхів сполучення в європейській частині країни. Росія має одну з найбільших у світі мережу трубопроводів.

5.Зовнішні економічні зв'язки

Експорт: енергоносії (нафта, газ, вугілля), руди і метали, круглий ліс, *и* дукція целюлозно-паперової промисловості, транспортні засоби, обладнані *Импорт:* продукція машинобудування, сільськогосподарська продукція (з но, олія, цукор, бавовна), продукція хімічної промисловості, текстиль і т< стильні вироби.

Найважливішими і традиційними російськими зовнішньоторговельна партнерами є Німеччина, Китай, країни СНД. Росія є найбільшим торгове, ним партнером України.

ТЕМА: ДЕРЖАВИ-СУСІДИ УКРАЇНИ. ПОЛЬЩА. БІЛОРУСЬ

План.

1. Порівняльна характеристика економіко-географічного положення України і Польщі.
2. Господарська оцінка природних умов і природних ресурсів країн-сусідів.
3. Характеристика найважливіших галузей і принципи їх розміщення.
4. Форми економічних зв'язків між країнами. Які подальші перспективи їх розвитку.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Приклад Росії переконливо продемонстрував нам, наскільки складні, тривалі і специфічні процеси реформування економіки постсоціалістичних країн. Всі колишні соціалістичні країни Європи зараз тією або іншою мірою охоплені процесами економічних реформ — від часткових, поступових до корінних перетворень у всіх сферах життя.

Польща однією з перших постсоціалістичних країн досягла успіхів у проведенні ринкових реформ, в той час як у Білорусі подібні реформи відбуваються повільніше. Як результат, Польща в 2004 р. стала членом ЄС, а ВВП на душу населення складає понад 18 тис. дол. Оскільки Польща та Білорусь є сусідами та активними торговельними партнерами України, їх досвід у впровадженні ринкових перетворень є цікавим для України.

1. Зовнішньоекономічні зв'язки Польщі та Білорусі з Україною

Польща посідає четверте місце серед країн-партнерів України за обсягом експорту українських товарів до неї (3,5 % загального експорту України)! п'яте

місце за обсягами імпорту польської продукції до України (5,0 %). Україна є одним з основних торговельних партнерів Білорусі. Білорусь посідає місце серед зовнішньоторговельних партнерів України. У 2008 р. товарообіг між двома країнами становив \$4,9 млрд: експорт — \$2,8 млрд, імпорт — \$2,1 млрд.

**ТЕМА: КРАЇНИ - СУСІДИ УКРАЇНИ. СЛОВАЧЧИНА.
УГОРЩИНА. РУМУНІЯ. МОЛДОВА**

План.

1. Загальні відомості про країни. Характеристика географічного положення, природних умов і ресурсів.
2. Народонаселення і культура. Реалії сьогодення.
3. Зовнішньоекономічна діяльність країн. Розвиток сфери послуг.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Співробітництво України із сусідніми країнами є дуже важливим для її політичного і економічного становлення. Оскільки одним із основних напрямів зовнішньої політики України є інтеграція в європейське співтовариство, особливого значення набувають економічні зв'язки з країнами ЄС — найближчими сусідами: Словаччиною, Угорщиною, Румунією.

Ступінь взаємодії країн також залежить від довжини спільного кордону. Так, велика протяжність кордонів з Росією, Польщею, Білоруссю обумовлює їх активні зовнішньоекономічні зв'язки з Україною. Крім названих країн, досить велику довжину кордону Україна має з Молдовою — колишньою республікою СРСР.

1. Словаччина. Офіційна назва — Словацька Республіка. Площа — 49 тис. км². Населення — 5,5 млн осіб (2009 р.). Столиця — Братислава. Тип країни — постсоціалістична країна з перехідною економікою. Державний устрій — президентсько-парламентська республіка, унітарна держава.

Розташована в Центральній Європі, не має виходу до моря, вигідне ЕГП на перетині шляхів сполучення.

Словаки — 86 %, угорці — 11% населення. Відносно сприятлива демографічна ситуація: народжуваність трохи перевищує смертність. Урбанізація — 57 %. Найбільше місто й найважливіший річковий порт на Дунаю — столиця Братислава.

Найважливіші галузі — машинобудування, металургія, нафтопереробна, хімічна (у тому числі фармацевтична), деревообробна, легка, харчова промисловість. Особливо швидкими темпами розвивається автомобілебудування.

У сільському господарстві переважає рослинництво, вирощуються зернові культури, цукровий буряк, соняшник, виноград, фрукти. Тваринництво має м'ясо-молочний напрямок, у Карпатах переважає вівчарство.

2. Угорщина. Офіційна назва — Угорська Республіка. Площа — 93 тис. км². Населення — 9,9 млн осіб (2009 р.). Столиця — Будапешт. Тип країни — пост соціалістична країна з перехідною економікою. Державний устрій — парламентська республіка, унітарна держава.

Розташована в Центральній Європі, межує із сімома європейськими країнами, не має виходу до моря, транзитне положення є вигідним. 90 % — мадяри (угорці),

кілька сотень тисяч німців, румун, сербів і і ганів. Смертність перевищує народжуваність. Середня тривалість житт.-_ 72,3 роки. 68 % угорського населення — католики, ще чверть — члени щхи тантських церков. Урбанізація 65 %. Найбільше місто — Будапешт — столп культурний, науковий центр і транспортний вузол країни.

Провідна галузь обробної промисловості — машинобудування (трансе: не, верстатобудування, виробництво сільськогосподарських машин, обладь ня для легкої та харчової промисловості, точне машинобудування). Легка і :_=[^] чова промисловість. Виноробство.

Сільське господарство. Частка рослинництва й тваринництва є прибрлгтз рівною. Угорщина — великий експортер м'яса курей, гусаків, качок, ІНДИЧІІ

3.Румунія. Офіційна назва — Держава Румунія. Площа — 237,5 тис. км².3 селення — 22,2 млн осіб (2009 р.). Столиця — Бухарест. Тип країни — постсо~ лістична країна з перехідною економікою. Державний устрій — президенте[^]; парламентська республіка, унітарна держава.

Майже вся територія держави розташована в басейні нижнього Дунаю південному сході Центральної Європи.

Негативний природний приріст, перевищення еміграції над імміграцій Румуни (88 %), угорці (7 %), цигани (3 %), українці (0,3 %) й німці. Більші: румунів належать до Румунської православної церкви, угорці сповідують кя лицтво, також є й протестанти. Середня тривалість життя — 71 рік. Міське селення країни складає 55 %, кожний сьомий городянин — житель Бухаре-(1,89 млн осіб).

Провідні галузі промисловості Румунії — машинобудування (загаль: транспортне, сільськогосподарське, електротехнічне), гірничодобувна, І талургія (традиційно велику роль відіграє виплавка сталі, алюмінію, ЦИЕГ свинцю, міді), легка, хімічна й нафтохімічна.

У сільському господарстві переважає рослинництво зернового напрямк основні зернові культури — кукурудза й пшениця, інші важливі культури картопля, цукровий буряк, соняшник. Велике значення має овочівництво, і ноградарство, плодівництво. У тваринництві найбільше значення має рог: дення великої рогатої худоби, свиней, овець, домашньої птиці.

4. Молдова. Офіційна назва — Республіка Молдова. Площа — 33,7 тис. кв. км. Населення — 4,3 млн осіб (2009 р.). Столиця — Кишинів. Тип країни — пост: соціалістична країна з перехідною економікою. Державний устрій — парламентська республіка, унітарна держава.

Розташована в Південно-Східній Європі між Україною і Румунією, не має виходу до моря. Молдові належить невелика ділянка берега Дунаю завдовжки менше ніж кілометр, що дає важливий вихід до країн Центральної Європи й Чорного моря.

Молдовани (64,5 %), українці (13,8 %), росіяни (13 %), гагаузи (3,5 %). Броджуваність перевищує смертність. Переважна більшість населення країни православні (98 %). Міське населення менше 50 %. Найбільше місто й столиця Молдови — Кишинів (більш ніж 708 тис. осіб).

Основою економіки є сільське господарство, що забезпечує населення основними продуктами харчування та забезпечує сировиною провідну галузь промисловості — харчову.

Молдова — великий виробник консервованих овочів й фруктів, соків, джамбиків, рафінованого цукру, олії, винограду й продуктів виноробства.

ТЕМА: КРАЇНИ АЗІЇ. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

План.

1. Загальні відомості про регіон. Політико-адміністративний устрій. Зони конфліктів.
2. Особливості господарства країн Азії.
3. Місце Азії в світовому господарстві та міжнародних відносинах.
4. Субрегіони Азії. Східна, Південно-Східна Азія, Південно-Західна Азія.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Азіатський регіон — найбільший за площею і кількістю населення. Тут проживає понад половина людства. Народи Азії, їхні традиції, культура, філософія — це феномен, який у західному світогляді визначається знаковим поняттям «Схід». Саме в цьому регіоні з'явилися найдавніші цивілізації, з його глибин накочувалися на Європу хвилі міграцій, в ньому зародилися всі три світові релігії — християнство, іслам і буддизм.

Країни Азії дуже різні: вони відрізняються за розміром території, природними багатствами, рівнем соціально-економічного розвитку, формами державного устрою тощо. Величезний Китай і крихітна Мальдівська Республіка; Кувейт зі щорічним прибутком на душу населення понад 24 тис. доларів і Афганістан з прибутком 200-300 доларів; одна з найдавніших держав світу Іран і країни, які нещодавно отримали суверенітет після розпаду СРСР, — Казахстан, Узбекистан, Туркменістан та інші.

1. Загальні ознаки ЕГП

Азія посідає близько третини поверхні Землі. Більшість країн Азії має вихід до морів Тихого, Індійського і Атлантичного океанів, де проходять найважливіші

торговельні шляхи світу. Менш вигідне географічне положення мають країни, що розташовані всередині континенту (Афганістан, Монголія). Характерною особливістю цієї частини світу є складна політична обстановка в ряді країн та регіонів.

2. Природні умови та ресурси

Географічне положення регіону і його величезні розміри визначили надзвичайну різноманітність природи. Контрастний рельєф, різноманітні запаси мінеральної сировини, крупні річки. Загальний природний потенціал країн Азії є багатим.

3. Населення

Проживає 3,8 млрд осіб. Етнічний склад населення різноманітний: **1000** і народностей, які розмовляють на **600** мовах. В Індії і Індонезії мешкає народностей, на Філіппінах — близько 100 народностей.

Природний приріст у країнах Азії, за винятком Японії, є дуже високим (15 %). Багато країн проводять демографічну політику, спрямовану на скорочення народжуваності. У першу десятку країн світу за кількістю населення входять шість азіатських країн: Китай, Індія, Індонезія, Пакистан, Японія і Бангладеш.

Густота населення Азії коливається від 2—3 чол/км² до 15 000 чол/км². Азія є світовим лідером за кількістю міст-«мільйонерів».

4. Господарство

Більшість країн регіону перебувають у перехідному від феодальних відносин до сучасних періоді розвитку: в їх економіці переважають сільське господарство і гірничодобувна промисловість. У Південній, Східній і Південно-Східній Азії яскраво виражена рослинницька спеціалізація сільського господарства, а в країнах Південно-Західної Азії дефіцит води і низька продуктивність ґрунтів обумовлюють переважання кочового скотарства.

Японія входить до сімки найбільш розвинених країн світу. Стабільно змінюються позиції і міжнародний авторитет соціалістичного Китаю, який за ВВП поступається тільки США, а у 2015 р., за прогнозами, вийде на 1-е місце у світі:

«Нові індустріальні» країни Азії: Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур, Таїланд. Країнами нової індустріалізації зараз називають також Малайзію, Філіппіни,

Індонезію і Туреччину.

Зона Перської затоки є одним з найважливіших промислових районів світу з великим обсягом видобутку нафти і газу, нафтохімічними, металургійним; та іншими виробництвами.

5.Зовнішньоекономічні зв'язки

Країни Азії є постачальниками сільськогосподарської продукції (чай, натуральний каучук, джут, спеції, тропічні і субтропічні фрукти), продукції гірничодобувної промисловості (нафта, газ, марганець, олово, хроміти, залізна руда тощо). Зростає роль регіону в експорті електротехнічної, радіоелектронної, автомобільної продукції. Особливу роль в економіці окремих країн Азії відіграє міжнародний туризм.

ТЕМА: ЯПОНІЯ. КИТАЙ. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ. ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

План.

1. Загальні відомості про країни. Географічне положення, природні умови і ресурси, народонаселення і культура.
2. Причини екологічного зростання. Промислові лідери.
3. Економіко-географічна характеристика галузей промисловості. Розвиток високо інтенсивного сільського господарства.
4. Зовнішньоекономічна діяльність.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Японію часто називають країною XXI століття. За кілька десятиліть вона перетворилася на економічного гіганта, що зумів завоювати і втримати значні сегменти ринку в основних господарських комплексах світу в Західній Європі. Але Японія — це не тільки «економічне диво», це країна найдавнішої високорозвиненої цивілізації, традиції якої часто абсолютно незрозумілі європейцям.

Англійка Еліза Скінмор у книзі «Дні рикші в Японії» написала: «Японія — загадка нашого століття, японці — це найнезбагненніший, найпарадоксальніший з народів. Разом з їх зовнішнім оточенням вони такі мальовничі, театральні і артистичні, що часом здаються нацією позерів; увесь їх світ — ніби сцена, на якій вони грають».

1.«Візитна картка»

Офіційна назва — Японія. Площа — 377,7 тис. км². Населення — 127 млн осіб. Столиця — Токіо. Тип країни — економічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Державний устрій — конституційна монархія, унітарна держава.

2. Історичний розвиток

Після перших контактів з португальцями (XVI ст.) Японія перетворилася на закриту країну, що врятувало її від колонізації і насильницької європеїзації . самобутньої культури. У XX ст. Японія брала участь у трьох великих війнах — російсько-японській і двох світових. Капітуляція у Другій світовій війні поклала початок повної реорганізації як політичного, так і економічного життя країни. У 1968 р. Японія стала третьою державою світу, впритул наблизившись за рядом показників до США і СРСР.

3. Населення і культура

За кількістю населення (127 млн осіб) входить до першої десятки країн світу; Природний приріст 2,6 ‰, старіння надії, найвища середня тривалість житт; у світі: чоловіки — 76 років, жінки — 84 роки. Національна однорідність (японці — 99 ‰). Середня густина — понад 330 чол/км², нерівномірне розміщення. 2/3 населення проживають на Тихоокеанському узбережжі. Урбанізація — 80% : Міст-«мільйонерів» — 11, найбільша міська агломерація — Кейхін (Токіо — Йс-кагама). Мегалополіс Токкайдо (понад 60 млн осіб). Основні релігії — синтоїзм (культ божеств природи і предків) і буддизм. Кваліфіковані трудові ресурси

Віршовані жанри: танка (неримований п'ятивірш із 31 складу) і хайку, хокку (неримований тривірш із 17 складів). Театр Кабукі. Оригамі. Ікебана

4. Господарство

Сучасний стан господарства Японії визначається як «постіндустріальне суспільство». Програма «Базова технологія промисловості наступного покоління»: нові матеріали, біотехнологія, нові електронні прилади, що забезпечують науковими розробками промисловість. На сучасну Японію надходить близькі 1/3 продаж наукомісткої продукції на світовому ринку.

12 ‰ промислового виробництва світу. Найбільше значення мають *машинобудування* (8 млн легкових автомобілів і 4 млн вантажівок, II місце), *чорна металургія* (100 млн тонн сталі на рік, II місце), *хімічна й нафтохімічна промисловість, електроенергетика, целюлозно-паперова й поліграфічна.*

Сільське господарство — 1 ‰ ВВП. Рис — 15 млн тонн на рік, овочі, фрукти, ягоди, зелений чай. Власної м'ясо-молочної продукції не вистачає. *Рибальство.*

Аквакультура. Транспортна інфраструктура високо розвинена.

5.Зовнішньоекономічні відносини

Експорт: машини і обладнання (інтегральні схеми, морські судна, автомобілі, теле-відео-, радіоапаратура, мікропроцесори, верстати з числовим програмним управлінням, промислові роботи. *Імпорт:* сировина, напівфабрикати, продукти харчування.

За обсягом інвестицій (близько 50 млрд дол. на рік) країна є одним зі світових лідерів.

Головні партнери — США, ФРН, Австралія, Канада, Південна Корея, Китай..

КИТАЙ. ЕГП. ПРИРОДНІ УМОВИ ТА РЕСУРСИ. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЕЛЕННЯ, ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Головним імпортером японського капіталу та інвестицій є найближчий сусід Японії — Китай. Ця країна завжди вражала мандрівників-іноземців своєю самобутністю. Китай так само незбагнений, як знамениті загадкова слов'янська душа або англійська церемонність. Ви вже знаєте, що Китай посідає перше місце у світі за кількістю населення. Карта розповість вам про різноманітність природних умов і величезну площу цієї держави. Для багатьох Китай — великий товаровиробник, чия продукція буквально заповонила наші ринки.

Розвал світової соціалістичної системи примусив Китай взяти курс на корінне реформування економіки, що дозволило йому за короткий період вийти на друге місце у світі за розміром ВВП. Маючи знання про чинники «японського економічного дива», на сьогоднішньому уроці ми звернемося до причин, які сприяють народженню ще одного економічного гіганта у Східній Азії та у світі.

1.«Візитна картка»

Офіційна назва — Китайська народна республіка. Площа — 9,6 млн км². Населення — 1339 млн осіб. Столиця — Пекін. Тип країни — країна з плановою економікою. Державний устрій — соціалістична республіка, унітарна держава.

2.ЕГП

Одна з найбільших країн світу, розташована у центральній та східній частині азіатського материка. До складу входять особливі адміністративні райони: з 1997 р.

— Сянган (Гонконг) і з 1999 р. — Макао (Аоминь). Формально провінцією Китаю вважається Тайвань, але фактично острів є окремою країною. Межує з 13 країнами. Має широкий вихід до морів Тихого океану.

3. Природні умови та ресурси

Контрастність рельєфу та кліматичних умов. Значні запаси гідроресурсів Густа мережа повноводних річок: Янцзи, Сіцзян, Сунгарі, Ялуцзян, Хуанхе Великі лісові масиви. Родючі ґрунти на території Великої Китайської рівнини: її рівнини Сунляо.

Китай посідає одне з перших місць у світі за запасами кам'яного вугілля залізної та марганцевої руд, бокситів, цинку, олова, сурми, вольфраму, молібдену, ртуті, рідкісноземельних металів, титанових руд, окремих видів хімічне: сировини. Великими є також поклади урану й золота. Є родовища нафти й газ; (цих видів палива недостатньо).

4. Населення

21 % населення Землі — 1338612968 осіб (кінець 2009 р.). Демографічна політика «Одна родина — одна дитина». Природний приріст 9,4 ‰. Нерівномірне розміщення, близько 80 % проживають у східній частині.

ЕАН становить понад 600 млн чол. Працьовиті, старанні, дисципліновані трудові ресурси. Конфуціанство, буддизм, даосизм. Урбанізація 40 %.

Кілька десятків міст-«мільйонерів». Найбільші: Шанхай (13,37 млн осіб), Пекін (10,3 млн осіб), Тяньцзін (9,3 млн осіб), Ухань (4,1 млн осіб), Харбін (3,1 млн осіб).

Багатонаціональна країна: 56 націй і народностей, китайці — 91 %.

З давніх часів Китай дивував європейців не лише своєю національною самбутністю, а й досягненнями у різних сферах життя. Нині Китай є безперечним світовим лідером за виправкою сталі (понад 500 млн тонн щороку), виробництвом цементу (500 млн тонн), одним із лідерів за виробництвом свинцю, алімінію, цинку, мінеральних добрив та текстилю. Мало не всі європейські, американські та азійські країни завалені дешевими китайськими товарами. А в Китаї випускає автобуси, автомобілі, судна, трактори, літаки, верстати, лік: продукти харчування. У 90-х роках китайці «перехворіли» на «комп'ютері лихоманку» і почали активно збирати комп'ютери, а в районі Хайдіан, неподалік від Пекіна, створили власну «Силіконову долину».

Причини «китайського економічного дива» шукають науковці багатьох країн. Досвід економічного розвитку Китаю цікавий й для України, яка знаходиться на шляху економічних реформ.

1. Особливості економічної політики

Наприкінці 70-х рр. XX ст. керівництво країни проголосило курс на економічну реформу, на побудову соціалістичного ринкового господарства. За кілька десятків років китайці змогли примножити свій економічний потенціал у вісім разів, а доходи населення — у шість. Зараз КНР — індустріально-аграрна соціалістична країна, 2008 року ВВП країни сягнув 7,9 т трильйонів доларів (друге місце у світі після США), середній річний приріст ВВП на одну особу в період з 2000 по 2008 рр. в середньому складав 9,5 %. За окремими базовими показниками КНР наближається до рівня США та Японії, а за деякими навіть перевищує її:

2. Проблеми розвитку китайської економіки

З огляду на доходи і виробництво промислової та сільськогосподарської продукції на душу населення Китай поки залишається порівняно бідною державою: ВВП на душу населення 2008 року склав 2459 дол. Сільське господарство країни ще залишається слабким місцем національної економіки, особливо у віддалених районах. Ще однією проблемою є нерівномірність розвитку економічних районів Китаю (економічні зони: Східна, Центральна та Західна).

3. Промисловість

За чисельністю промислових підприємств та кількістю працюючих Китай посідає перше місце у світі. *Видобуток вугілля* (I місце), *виробництво електроенергії* (II місце). 500 млн тонн сталі щорічно (I місце). *Машинобудування*: верстатобудування, виробництво електроніки й побутової електротехніки (р. діоприймачів, магнітофонів, годинників, телевізорів, відеомагнітофонів, хо.т.-і дильників, пральних машин), виробництво тракторів та іншої сільськогосподарської техніки, автомобілів, суден, локомотивів й вагонів, обладнання д.т. шахт і металургійних заводів, електростанцій і хімічних підприємств, вант; живопису й верстатів. *Хімічна* (виробництво мінеральних добрив, полімери), *харчова* промисловість.

4. Сільське господарство

За різноманітністю сільськогосподарської продукції посідає перше місце? це у світі. Основний напрямок сільського господарства — зерновий (500 м.тн тонн зерна щорічно — світовий рекорд). Основна продовольча культура — ра (180 млн тонн, I місце). Розводять свиней, дрібну й велику рогату худобу. Перше місце у світі за поголів'ям свиней і домашньої птиці.

5.Зовнішньоекономічні відносини

Експорт: одяг, текстильні вироби, іграшки, взуття, спортивні товари, вет-статисти, швейні машини, електронна апаратура, чай.

Імпорт: продукція машинобудування (обладнання, верстати, електрон, ка), транспортні засоби (автомобілі, літаки), хімічна продукція, продукти харчування.

ТЕМА: ІНДІЯ. ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇНИ

План.

1. Загальні відомості. Географічне положення. Природні умови і ресурси.
2. Характеристика населення світу. Індія – країна мільярдів. Особливості народів і націй.
3. Структура господарства країни. Характеристика галузей. Промислові гіганти Індії.
4. Зовнішньоекономічна діяльність Індії. Країни-партнери.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Подорожуючи Індією, надто коли побачимо як на індійській дорозі кондиційований туристський автобус сусідить з парою волів, запряжених в арбу, і пішими носіями цегли, дедалі частіше думаєш те, як важко було зрушити з місця цю величезну, як континент, країну, у ті якої надзвичайно тісно переплелися день прийдешній і день минулий.

Цивілізація на півострові Індостан зародилася ще в III тис. до н. е. Європці почали колонізувати Індію ще в XVI ст.— португальців, голландців, французів, англійців вабили її легендарні багатства. Англійці здобули перемогу: суперниками в ході тривалих війн, і з середини XIX ст. до 1947 р. Індія факт но була сировинним додатком Британської імперії. Величезна за площею країна отримала назву Британської Індії, а незалежність їй вдалося здобути тільки після закінчення Другої світової війни. В 1950 р. Індія була проголошена федеративною республікою в складі Співдружності.

Розташована в Південній Азії на півострові Індостан, омивається водами Індійського океану, до складу її території входять, крім материкової частини: численні острови. Індія межує з Пакистаном, Афганістаном, Китаєм, Непалом, Бутаном, Бангладеш і М'янмою. Через Індію проходять міжнародні торговельні шляхи.

Рівнини і плоскогір'я. Індо-Гангська низовина — колыска давньої цивілізації, найвища гірська система світу — Гімалаї. Величезні запаси залізних і значні — марганцевих. Значні родовища кам'яного вугілля і нафти, золотого і напівдорогоцінного, виробного каміння.

Субекваторіальний мусонний клімат. Перевалена частина ґрунтів має високу родючість. Річки мають величезний енергетичний потенціал і є джерелом зрошення. Найбільші: Ганг, Інд, Брахмапутра.

Індія в природному відношенні — одна з найбагатших країн світу. Це : правдоує одне з її визначень колоніального періоду — «перлина Британської корони».

Індія — Друга держава світу за кількістю населення. Кількість населення Індії перевищила мільярдний рубіж і продовжує швидко зростати. Демографічна політика скорочення народжуваності, що проводиться в країні, дає і значні

результати здебільшого через релігійні переконання населення. Пог-80 % населення сповідує індуїзм. Досить широко сповідуються також істі сикхізм, буддизм і християнство. Найбільш багатонаціональна країна світ серед етнічних груп переважають народи індоєвропейської сім'ї. Офіційні : ви — хінді і англійська.

Трудові ресурси Індії значні, однак в їх складі переважає некваліфіковані^ робоча сила. Понад 300 млн осіб живуть за межею бідності. Безробіття.

Найбільш: густо заселені приморські території. Міське населення — 271 Найбільші міста — Мумбаї, Колката, Делі, Мадрас.

Індія — аграрно-індустріальна країна, що розвивається, за абсолютні:::^ розмірами ВВП входить до числа першої п'ятірки країн світу (3,3 трлн дсш 2008 р.). Однак з розрахунку ВВП на душу населення показники Індії відпсі_дають показникам відсталих бідних держав (973 дол.). Структура ВВП (за віт-тістю): промисловість — 39 %, сільське господарство — 22 %, сфера послуг -39%.

Поряд із розвитком традиційних для економіки країни галузей (*сільсья господарство, легка промисловість*) досить швидкими темпами розвивають^ видобувна промисловість і різні галузі обробної. Зараз Індія є одним з найбі.ті-ших світових виробників і експортерів вугілля, марганцевої та залізної рут^ Є підприємства чорної металургії, важкого і транспортного машинобудування, виробництва електроустаткування, побутової електроніки, хімікатів. Ів;_Г першою серед країн, що розвиваються, почала розвивати атомну енергетиьг розвивається також аерокосмічна галузь — проведено запуск штучного супутника Землі.

Експорт: тканини і готові швейні вироби (29 % експорту), коштовне камі= ня і ювелірні вироби (18 %), сільськогосподарські і продовольчі товари (16 %: і машини (7 %), руди, медикаменти. На частку Індії припадає 21 % світові-го експорту чаю. В імпорті Індії переважають паливні ресурси (17 %), машг-ни і обладнання (15 %). Найбільші торгові партнери Індії: СІНА, ФРН, Японія Велика Британія, Китай, Росія.

ТЕМА: США - НАЙБІЛЬША ЗА ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТА ПОЛІТИЧНИМ ВПЛИВОМ КРАЇНА

План.

1. Загальна характеристика країни. Наслідки економічної кризи.
2. СССША. Господарство, зовнішньоекономічна діяльність, регіональні особливості.
3. Регіональний розвиток господарства США.
4. Зовнішньоекономічна діяльність США.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Коли в 1492 р. кораблі Христофора Колумба досягли Багамських островів мандрівник і не підозрював про масштаби свого відкриття, про те, що площ земель Нового Світу становить 42,5 млн км², а їх надра багаті на поклади най важливіших корисних копалин. Натомість європейці, що прийшли слідом з Колумбом, швидко побачили казкові можливості Нового Світу, і минуло зовсім небагато часу, як тисячі й тисячі представників Старого Світу, покинувши бу динки, сім'ї і свої заняття, почали переселятися до незнаних земель.

Через п'ять століть ми можемо оцінити результат діяльності переселенці: і їх нащадків — країни Америки розвинені і ті, що розвиваються. Про їх різноманітність, рівні розвитку, національні та інші особливості ви дізнаєтеся н; найближчих уроках.

1.Особливості економічного розвитку регіонів Америки

Америка складається з двох історико-географічних регіонів — Англо Америки (Північної Америки) і Латинської Америки. Головним економічний ядром Америки є дві країни — США та Канада — економічно розвинені країни, члени «великої

сімки». Англо-Америка посідає 1-е місце у світі як за ви **робництвом** продукції **обробної** і видобувної промисловості (41 %), так і за ви робництвом продукції сільського господарства (близько 40 %), 1-е місце у світ за виробництвом електроенергії і більшості видів найважливішої промислово продукції — автомобілів, літаків, ракет, верстатів, а також за видобутком ву гілля, природного газу, залізної руди, руд основних кольорових металів, ви плавкою алюмінію тощо. На Англо-Америку припадає понад половини світово го експорту пшениці, понад 3/4 кукурудзи і понад 9/10 — сої.

Країни Латинської Америки є такими, що розвиваються, хоч останнім ча сом тут можна виділити держави з більш високим рівнем розвитку промисло вості. Це так звані нові індустріальні країни Латинської Америки — Мексика

Бразилія, Аргентина, Венесуела. Держава, що зберегла соціалістичний лад, -Куба.

Регіон долає важку спадщину багатовікової колонізації — економічну вщ сталість, латифундизм (велике поміщицьке землеволодіння), підлегле стан вище в системі міжнародного поділу праці.

Країни Латинської Америки відіграють роль аграрно-сировинних додати розвинених держав, є важливою сферою вкладення капіталу і ринком збуту г тової продукції.

2.Роль США в регіоні

За підтримки держави міжнародні монополії США практично повністю контролюють країни Америки, проникаючи до їх економіки шляхом придбав ня акцій місцевих фірм, заснування філіалів своїх фірм, перенесення туди чаг тини виробництв багатьох товарів, використання дешевої робочої сили і баті тьох сировинних ресурсів.

3. «Візитна картка»

Офіційна назва — Сполучені штати Америки. Площа — 9,4 млн км². Нас: лення — 308 млн осіб (2009 р.). Столиця — Вашингтон. Тип країни — екон: мічно високорозвинена держава, країна «великої сімки». Державний устрій - президентська республіка, федеративна держава.

4.ЕГП

48 штатів і федеральний округ Колумбія посідають середню частину материка Північна Америка, 49-й штат — Аляска — розташований на північно-заході материка, межує з Канадою, а через Берінгову протоку — з Росією. Гвінські острови (Тихий океан) здобули статус 50-го штату США в 1959 р. Територія США омивається водами Атлантичного і Тихого океанів, на півночі (Аляска) — Північним Льодовитим океаном. Морські кордони США — близько **8000** км.

США — наймогутніша в економічному і військовому відношенні постіндустріальна держава, тому її нерідко називають головною країною сучасного світу.

Важко знайти країну, до якої б виявлялася більша цікавість, ніж до США. При цьому неправильно було б вважати, що розвиток американської економіки являє собою постійне неухильне зростання. Як і економіки інших країн, вона переживає періоди кризи і підйому.

На рубежі XX-XXI ст. США зіткнулися зі складними проблемами внутрішнього розвитку. Саме в США розпочалася фінансова криза, що викликала кризу економічну, яка, у свою чергу, хвилею прокотилася по всіх країнах світу. Досягнувши найвищого рівня впливу на світові економіку і політику; США вступають у стадію глибокої трансформації різних сфер — економічної, політичної, соціальної.

Для того щоб визначити, як сформувався потужний господарський комплекс країни, охарактеризуємо її населення як головну продуктивну силу та дізнаємося про особливості господарства на сучасному етапі.

1. Населення

308 млн осіб — 3-є місце у світі. Природний приріст 5,5 ‰. Нерівномірність розселення, в північно-східних районах густина перевищує 100 чол/км².

Щорічно до країни в'їжджає близько 800 тис. осіб. Сучасна американська нація — це результат етнічного змішування переселенців із різних частин світу: білі, — 79,96 %, азіати-монголоїди — 4,43 %, афроамериканці — 12,85 %, індіанці і мешканці Аляски — 0,97 %, народності Гавайїв та інших островів Тихого Океану — 0,18 %, інші раси та їх суміші — 1,61 %. Урбанізація — 80 %. Субурбанізація.

2.Україніська діаспора в США

Близько 2 млн українців та осіб українського походження.

3.Господарство США. Загальна характеристика

Комплексний розвиток усіх сучасних виробництв, їх величезні розміри, Е: вітні техніка, технологія і організація праці, високий освітній рівень населен-1 ня. Вирішальна роль ТНК.

4.Промисловість

Електроенергетика, машинобудування (повна номенклатура машиноб; дівного виробництва), *хімічна* промисловість. їх сукупна частка у продукт_ І промисловості США перевищує 50 %. ТЕС — 69 % і АЕС — 22 %, ГЕС — 9 %; *Чорна металургія і кольорова металургія. Легка і харчова* промисловість.

5.Сільське господарство

Частка у ВВП близько 2 %. 2,9 % економічно активного населення. Доіс-І нування тваринництва (52 %). Зернове господарство (16 % зерна у світі), ви-1 рощування кормових і технічних культур, овочівництво і садівництво. «Сіль-1 ськогогосподарські пояса». Рибний промисел.

6.Зовнішньоекономічні зв'язки

Вивіз капіталу, торгівля ліцензіями, патентами, інформацією.

Експорт: виробниче обладнання і машини, літаки і аерокосмічну техніку І зброю, вугілля, пшеницю, кормове зерно, сою, бавовну, тютюн, цигарки.

Імпорт: нафта і нафтопродукти, автомобілі, побутова техніка і вироби, газетний папір, продукти тропічного землеробства.

ТЕМА: КАНАДА

План.

1. Загальні відомості про країну. «Візитна картка» країни.
2. Географічне положення країни.
3. Характеристика народонаселення і культури.
4. Структура господарства. Промисловість, високо інтенсивне сільське господарство.
5. Канадсько-українські відносини. Українська діаспора в Канаді.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Найтіснішими інтеграційними зв'язками зі США пов'язана Канада — друга країна у складі регіону Англо-Америка. Саме сусідство з США багато в чому визначає соціально-економічний розвиток Канади. Вздовж канадсько-американського кордону мешкає основна частина населення Канади, так само зосереджений основний промисловий потенціал країни.

1. «Візитна картка»

Офіційна назва — Канада. Площа — 9,97 млн км². Населення — 33,5 млн осіб (2009 р.). Столиця — Оттава. Високо економічно розвинена держава, країна «Великої сімки». Державний устрій — країна у складі Співдружності, федеративна держава.

2. Населення

65 % щорічного приросту населення припадає на переселенців (природний приріст — 3 ‰, сальдо міграції — 6 ‰). Багатонаціональна країна. Нерівномірне розміщення, 90 % жителів зосереджено в південній, при: донній з США території,

в районі Великих озер і долині річки Св. Лавре~ Урбанізація 79 %. Міста-«мільйонери»: Торонто, Монреаль, Ванкувер. Р:^ життя населення один з найвищих у світі. Трудові ресурси Канади харакг?-зуються високим професійним рівнем.

3.Українська діаспора в Канаді.

Українська громада у Канаді налічує близько 1,5 млн осіб (2008 р.), 9 з них — це вихідці із Західної України.

4.Господарство

Залежність від іноземного капіталу, сировинна спрямованість економ з значна частка (30 %) капіталовкладень державного сектору.

Виробляє 7 % світових обсягів сировинних товарів, їх частка у СВІТОВІІ^ експорті сягає 17 % , (велика частина імпортується США). Промисловість ^і рактеризується високим технічним рівнем.

Електроенергетика, кольорова металургія, машинобудування, харчсн промисловість. Висока концентрація виробництва, велике значення *гірниче? бувної, лісової та деревопереробної промисловості.*

Країна повністю забезпечує внутрішні потреби в основних видах продово~---ства і експортує майже половину продукції *сільського господарства*. Високіі рівень механізації, концентрації виробництва, товарності, спеціалізації, по дуктивності праці. Один з найбільших виробників і експортерів зернових, ЕІ самперед пшениці (15 % світового виробництва).

Розміщення транспортної мережі на території країни характеризується Е^ рівномірністю.

5. Зовнішні економічні зв'язки

Особливістю експортної спеціалізації Канади є висока частка сировини, ЕІ півфабрикатів і продовольства.

ТЕМА: КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

План.

1. Географічне положення. Політична карта. Природні умови і ресурси населення.
2. Господарство, транспорт, зовнішньоекономічна діяльність. Головні «проспекти» Латинської Америки.
3. Зовнішньоекономічна діяльність.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Латинська Америка є ще одним регіоном, де вплив США — як економічний, так політичний і культурний — є вельми істотним. США передають своїм сусі- ... дам так звані обслуговуючі функції: переробка привізної нафти, реекспорт нафтопродуктів, виробництво алюмінію, надання «зручних прапорів» для торгових операцій тощо. Однак залежність від США — це далеко не все, що об'єднує країни регіону. Практично всі вони входять до групи країн, що розвиваються, їх пов'язує спільність історичної долі — європейська колонізація, величезний ... потік переселенців з Іспанії і Португалії — країн, мовою яких розмовляє переважна більшість сучасних латиноамериканців.

1.Склад території, політична карта регіону

Площа 20,1 млн км² (1/7 суходолу). Регіон поділяють на Середню Америку (Мексика, Центральна Америка і острови Вест-Індії) і Південну Америку (територія відповідного материка). 33 країни — незалежні, близько 20 — колоніальні володіння США, Великої Британії, Франції і Нідерландів. Соціалістична країна — Куба.

2. Характеристика населення

Кількість населення — 560 млн чол., продовжує збільшуватися. Демог: фічний вибух, народжуваність — 40 ‰. 44 ‰ — діти і молодь у віці до 15 років. 18 ‰ працездатного населення — безробітні. Середня густина 27,5 чол/ку нерівномірність розселення.

Урбанізація — близько 70 ‰. Псевдоурбанізація. Найбільші міста: Ріо-Г-Жанейро, Сан-Паулу, Буенос-Айрес, Мехіко, Гавана, Сантьяго та ін.

3. Основні ознаки географії промисловості, сільського господарства, транспорту

Країни Латинської Америки відносять до країн, що розвиваються, за рівнем економічного розвитку вони випереджають країни Африки та Південно-Східної Азії. Країни нової індустріалізації: Мексика, Аргентина, Чілі, Венесуела (75 ‰ промислового виробництва регіону).

Видобувна промисловість, машинобудування, хімічна, енергетика, чорна металургія, галузі легкої промисловості.

Сільське господарство регіону в основному екстенсивне. 15 ‰ світового виробництва м'яса, 18 ‰ — кукурудзи, 19 ‰ — бавовни, 21 ‰ — фруктів. Провідні галузь рослинництво, На тваринництво припадає приблизно 1/3 сільськогосподарської продукції регіону. 4/5 усієї продукції сільського господарства виробляється в п'яти країнах — Бразилії, Мексиці, Аргентині, Венесуелі і Колумбії

4. Зовнішньоекономічні зв'язки

Експорт: продукція видобувної промисловості і сільського господарстві *Імпорт:* паливо, споживчі товари, машини, устаткування для галузей промисловості. Всі країни Латинської Америки залежать від зовнішніх позик та інвестицій.

Згадавши про країни Латинської Америки, у нас, українців, одразу виникають асоціації, пов'язані із запашною бразильською кавою, ритмічним аргентинським танго, яскравими карнавалами та найкращими футболістами світу. Багато хто знає про досягнення доколумбових цивілізацій майя, ацтеків, інків. Однак далеко не всім відомо, що в Бразилії, наприклад, щорічно випускають близько 2 млн автомобілів,

які працюють на етиловому спирті, що виробляють з цукрової тростини, а Венесуела входить в першу десятку країн світу за видобутком та експортом нафти. Аргентина належить до найбільших світових виробників телятини та яловичини, а за настригом вовни поступається лише Австралії та Новій Зеландії. Чилі є не лише найдовшою і найвужчою країною у світі, а й посідає провідні місця за видобутком міді, молібдену і природної селітри. А в Мексиці — найрозвиненішій країні Латинської Америки — вздовж кордону із США існує ряд «подвійних» місць, для яких характерний особливий тип підприємств, що використовують американський капітал та дешеву мексиканську робочу силу.

Аргентина. Назва означає «срібна», латинського походження (агґешлз «срібло»). 40,9 млн осіб (2009 р.). Природний приріст — 12 ‰. Середня г; населення — 14 осіб/км². Урбанізація — 88 ‰. Найбільшими містами є Б; Айрес і Кордова. Гірничодобувна промисловість (свинець, цинк, уран, ЗР.ГЛ руди), металургія та сільське господарство, транспортне й сільськогоспіаі ське машинобудування, виробництво металорізальних верстатів, електрод варів, кольорова металургія, хімічна, деревообробна, поліграфічна прох: вість. Провідною галуззю сільського господарства є тваринництво — м"» скотарство й вівчарство («м'ясний цех Латинської Америки»).

Бразілія — найбільша держава Латинської Америки (47,7 ‰ південе: _л риканського континенту). 199 млн осіб (2009 р.). Щорічно кількість населіз збільшується на 3 млн осіб. Високоурбанізована країна, 3/4 населення пр: ~а ває у великих прибережних містах і їхніх передмістях, кількість яких швпа зростає. Етнічна різноманітність. Агломерації розміщені на сході країни ! Паулу, Ріо-де-Жанейро).

10 місце за загальним обсягом ВВП. В електроенергетиці провідну роль зл грають ГЕС (92 ‰). Розвинені чорна і кольорова металургія, мапінобудувізі (30 ‰ промислового виробництва країни), хімічна лісова, текстильна, харча легка. У сільському господарстві зайнято 30 ‰ ЕАН, переважає рослиннигз

Мексика. Одна з найчисельніших країн світу — 111 млн осіб (2009 р.). *Ei* більша етнічна група — метиси — складає близько 60 ‰ населення, індії з народи (29 ‰), вихідці з Європи (іспанці, баски, німці, французи, італі±г уродженці Гватемали та

інших країн Америки. 96 % католики. 70 % МСЄЗ канців проживають у 24 містах. Найбільші: Мехіко (22 млн осіб), Монтери (3,6 млн осіб), Гвадалахара (3,4 млн осіб), Пуебла (1,9 млн осіб). Посідає дт-місце в Латинській Америці (після Бразилії) за розміром промислового потенз алу. За запасами нафти вона посідає четверте місце у світі. Провідними галу] ми промисловості є гірничодобувна, нафтова, нафтохімічна, металургійна. дівельна, текстильна, харчова й машинобудування.

Венесуела — держава на півночі материка Південна Америка. Слово «Вен-: ела» означає «маленька Венеція». 26,8 осіб (2009 р.), природний приріст — 19 Католицизм. Урбанізація — 87 %. За видобутком та експортом нафти вхоїз у першу десятку країн світу. Крім нафти видобувають алмази, золото, кам'яне зі гілля, природний газ. Працюють підприємства кольорової і чорної металургії, і мічної, легкої і харчової галузей промисловості. Вирощують банани, кукуругі рис. Основними експортними культурами є кофе і какао. У країні нараховуєте понад 15 млн голів великої рогатої худоби, 4,5 млн свиней і 4 млн кіз.

Чілі — «найдовша» з усіх південноамериканських країн — близш 4300 км, при цьому найширша частина її території досягає 355 км, а най:, :? ніа — лише 15 км.

Більшість чілійців є метисами. Природний приріст 12 ‰, загальна чисе~ ність населення — 16,6 млн осіб (2009 р.). 90 % населення проживає в цеьгг країни, а понад однієї третини — в столиці країни Сантьяго та її околицях. К толицизм. Чілі посідає одне з провідних міст у світі за видобутком та продав: міді, природної селітри, йоду, молібдену. Розвинені легка і харчова промис: вість, металургійна, машинобудівна, хімічна і нафтохімічна галузі.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД КРАЇН РЕГІОНУ. КРАЇНИ АФРИКИ

План.

1. Політична карта Африки. Африканська інтеграція.
2. Особливості народів і націй Африки.
3. Багатоукладність економіки.
4. Характеристика субрегіонів Африки.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Багато вчених вважають, що східна частина Африки була прабатьківщицею людини. Саме тут при археологічних розкопках були виявлені численні знахідки, що свідчать про перебування перших людей, які жили більше ніж два мільйони років тому. Саме в Африці з'явилися могутні держави стародавнього часу: Стародавній Єгипет, Савойське царство, царство Аксум, Карфаген.

Однак нині саме Африка є найвідсталішою та найбіднішою з усіх регіонів світу, приблизно половина її населення на південь від Сахари отримує за праці менше 1 дол. на одну особу, а загалом понад 200 млн африканців потерпають через недоїдання.

1.Склад території, формування політичної карти Африки

Майже всі африканські держави в минулому були європейськими колоніями. Зараз на континенті 53 держави і п'ять територій (острови в Атлантиці та Індійському океані).

Більшість країн — республіки з унітарним територіальним устроєм. Монархії є Марокко, Лесото, Свазіленд; країни у складі співдружності: Сьєрра-Леоне, Кенія, Уганда, Танзанія, Замбія, Малаві, Ботсвана, Лесото, Маврикій: Федеративний устрій мають Південна Африка, Ефіопія та Нігерія.

Значна частина фахівців, у тому числі експерти ООН, виділяють п'ять онів: Північну, Західну, Центральну, Східну й Південну Африку. При цьому нують розбіжності щодо того, де мають проходити кордони між цими регіон

2. Населення

Другий тип відтворення. Кількість жителів — близько 1 млрд (2009 ; збільшується на 24 мільйона щорічно. Середній приріст 2,7 %. Демографічні вибух. Висока частка молоді (40 % діти до 15 років). Безробіття.

Урбанізація — 39 %, світове лідерство за темпами (приріст міського на» лення 4-6 % щорічно). Різноманітність етнічного складу. Найнижча у світ: 1 редня тривалість життя — 49 років.

5. Господарство

Тривала колоніальна залежність призвела до крайньої економічної відст. лості країн.

32 найменш розвинені країни світу (за класифікацією ООН) знаходять в Африці. Середній показник ВВП на душу населення — 673 дол. (в 4,5 раза мег ше за аналогічний середньосвітовий показник та в 30 разів менше, ніж у розі: нених країнах). Найбільші показники ВВП на душу населення мають Півде: на Африка та нафтовидобувні країни, серед яких виділяється Лівія. Наймеи— I (в Ефіопії, Сомалі, Чаді, Бурунді) коливаються від 100 до 300 дол. Економії:, більшості країн має яскраво виражений аграрно-сировинний характер.

Провідною галуззю є рослинництво, багато країн спеціалізуються на МОЕ: культурах. Тваринництво відрізняється переважанням екстенсивних форм з*~I дення.

Провідне місце належить гірничодобувній і гірничо-металургійній промк:- ловості. З галузей обробної промисловості — легка і харчова. Перспективний | галузями промисловості є металургія, машинобудування і хімічна промисл:-вість.

Експорт: гірничорудна і сільськогосподарська сировина.

Імпорт: готова продукція.

Причини бідності африканських країн є об'єктом дослідження спеціалістів ООН. З кінця 90-х років минулого століття діє Спеціальна програма ООН в Африці. Вона

допомагає країнам регіону у визначенні їх головних цілей, стратегії і політики в галузі розвитку та винайдення ресурсів для їх реалізації. За цією програмою також передбачена цільова гуманітарна допомога найбільш відсталим країнам.

Серед країн регіону особливе місце посідає Південна Африка. Це єдина на континенті розвинена країна. За всіма показниками соціально-економічного розвитку їй належить першість.

Порівнюючи певні соціально-економічні характеристики Південної Африки та інших країн регіону, можна дізнатися їх ступінь відставання від розвиненої країни та, можливо, знайти причини, що обумовлюють це відставання.

ТЕМА: ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

План.

1. «Візитна картка» країн Австралії та Океанії.
2. Характеристика галузевої спеціалізації країн.
3. Роль природно-ресурсного потенціалу в розвитку регіону.
4. Зв'язки між Океанією та іншим світом.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

Австралія та Океанія є найбільш віддаленими від інших регіонами світу. Іноді говорять, що вони розташовані на «околиці» людської цивілізації. Деякі автори історико-географічного поділу об'єднують Австралію а Океанію в один регіон. Але це не зовсім правильно, оскільки, незважаючи н; колоніальне минуле, Австралія та країни Океанії значно різняться за рівне:- соціально-економічного розвитку.

Австралія — високорозвинена індустріально-аграрна країна, яка входить до двадцятки найбільш розвинених країн світу. Ізольованість Австралії від інших частин світу й економічних центрів, віддаленість від головних морських шляхів тривалий час гальмували економічний розвиток країни. Однак науково-технічна революція, що вплинула на розвиток засобів по :язку й транспорту у ХХ ст., «наблизила» Австралію до інших частин світу й сприяла її активній участі у всесвітніх економічних відносинах.

Офіційна назва — Австралійський Союз. Площа — 7, 7 млн км². Населення — 21,3 млн осіб. (2009 р.). Столиця — Канберра. Економічно високорозвинена країна. Країна у складі Співдружності, федеративна держава.

Єдина у світі держава, що займає цілий материк, кордони тільки мор: і Головні

ознаки економіко-географічного положення Австралії — ізольованість, відокремленість від інших материків, велика площа та протяжність і рівнинної лінії, положення в тропічних широтах Південної півкулі.

Переважає рівнинна територія, 3/4 площі — пустелі й напівпустелі. Гляючи на природні багатства материка — унікальний органічний світ та великі запаси корисних копалин.

Понад 80 % австралійців — нащадки британських переселенців. Характерний перший тип відтворення. Нерівномірність розселення. Урбанізація — 93 %. Найбільші міста Австралії: Сідней, Мельбурн, Брісбен. Українська діаспора близько 36 тис. осіб.

Економічно високорозвинена держава, яка входить до двадцятки найбільш розвинених країн світу.

Посідає 1-е місце у світі за видобутком бокситів, свинцю, цинку, опалів. Якісна лізна та уранова руда (14 % світового видобутку), золото (13 % світового видобутку), алмази (30 % світового виробництва), кам'яне та буре вугілля (5-те місце у світі відповідно), сапфіри, топази. Один з головних світових експортних країн корисних копалин.

Продукція обробної промисловості переважно використовується для внутрішніх потреб. Металургія і машинобудування, хімічна промисловість. Харчова промисловість базується на власній сировині й значною мірою орієнтується на експорт м'ясопереробної, зокрема м'ясоконсервної, та цукрової продукції.

Сільське господарство повністю забезпечує основні потреби країни і намагається вивести на зовнішній ринок близько 3/4 обсягу своєї продукції. Провідною галуззю є тваринництво м'ясного напрямку, зокрема вівчарство (12 % світової кількості овець). Пшениця та інші сільськогосподарські культури. Інтегроване землеробство.

Австралія є найбільшим світовим виробником вовни (30 % світового обсягу).

Провідне значення морського і повітряного транспорту.

Експорт: сільськогосподарська (пшениця, м'ясо, масло, сир) продукції сировина (залізна руда, кольорові метали і сплави, кам'яне вугілля, боксити, алмази, золото), машини, хімічна продукція.

Імпорт: машини й устаткування, промислові вироби, хімічна продукція радіоелектроніка.

Серед величезних водних просторів Тихого океану «розкидано» безліч островів — великих і крихітних. Це Океанія — найбільше у світі скупчення островів, які розташовані переважно в центральній і південно-західній частинах Тихого океану. Незважаючи на те, що острови відрізняються один від одного за віком, розмірами, походженням, їх природа, життя населення і господарство тісно пов'язані з Тихим океаном. Дослідження найвіддаленіших та маловідомих європейцям країн Океанії завершує вивчення країн і регіонів світу,

1. Особливості ЕГП

Океанія включає понад 10 тис. островів в центральній та південно-західній частинах Тихого океану загальною площею близько 1,26 млн км², причому 90 % території займають Нова Гвінея і Нова Зеландія. Незалежні держави і володіння розташовані на тисячах крихітних островів, розподілених величезними відстанями. Віддаленість островів від центрів світової цивілізації — головна ознака ЕГП країн Океанії.

2. Регіональний поділ і формування політичної карти

Океанію поділяють на три історико-етнографічні області: Меланезію, Мікронезію й Полінезію. Меланезію складають Нова Гвінея, Нова Каледонія, Соломонові острови, архіпелаг Бісмарка, Нові Гебриди (Вануату), Фіджі. Мікронезія: острови Маріанські, Каролінські, Маршаллові, Гілберта, Банаба. Полінезія — острови Гавайські, Маркізькі, Туамоту, Тонга, Самоа, Товариства, Лайн (сюди також часто включають новозеландські острови, насамперед острови Північний і Південний).

До початку 60-х років ХХ ст. в Океанії було лише одна незалежна держава — Нова Зеландія, створена колоністами з Англії. В умовах розпаду світової колоніальної системи посилення національно-визвольного руху в країнах Океанії призвело до утворення незалежних держав. Зараз їх 13.

3. Населення

Населення складає понад 11 млн осіб. Більша частина населення прожити" в

Меланезії і Полінезії.

4. Загальні ознаки господарства

Більшість країн Океанії є такими, що розвиваються. Їх роль у світовому господарстві незначна. Обробна промисловість країн розвинена слабо. Більшість галузей пов'язані з переробкою сільськогосподарської продукції.

Споживче сільське господарство. Вирощують кокосові пальми, корені: плоди (ямс, таро, маніок), хлібне дерево, цукрову тростину, банани, тропічні фрукти. Розводять велику рогату худобу, кіз та свиней, займаються рибальством. В окремих країнах головною експортною продукцією є мінеральна вода; вина. Останніми десятиріччями в країнах Океанії на основі іноземних інвестицій розвивається *індустрія туризму*.

ТЕМА: ВСЕСВІТНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

План.

1. Форми всесвітніх економічних відносин.
2. Міжнародна спеціалізація.
3. Торгівля.
4. Міжнародна фінансова діяльність.

Література:

1. Л.Б.Паламарчук, Г.І.Гільберг, В.В.Безуглий. Географія (10) Профільний рівень.
2. С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. Географія 10 клас.
3. В.Ю.Пестушко, Г.Ш.Уварова. Географія 10 клас. Рівень стандарту, академічний рівень.

«Всі ми — пасажери одного корабля на ім'я Земля» — цей образний вислів французького письменника Антуана де Сент-Екзюпері є особливо актуальним сьогодні. Під час вивчення курсу «Соціально-економічна географія світу» ви дізналися про шляхи розвитку світового господарства, засади соціально-економічних відносин між країнами, актуальні проблеми людства тощо. Попри різноманіття географічного положення і природних багатств країн і народів, що їх населяють, ви неодноразово переконувалися в цілісності нашого світу.

Перетворення світової економіки, науково-технічний розвиток, прискорення обміну інформацією, пересування людей і товарів — іншими словами, весь розвиток сучасної людської цивілізації забезпечує єдність світу, впливає на формування взаємозалежності між континентами, регіонами та країнами.

Водночас наш багатолікий та сповнений суперечностей світ на початку XXI століття має безліч проблем політичного, економічного й соціального характеру. І саме від того, наскільки конструктивно буде налагоджена взаємодія держав і народів в масштабах всієї планети, залежить майбутнє людства.

1. Основні форми всесвітніх економічних відносин

Основні форми сучасних всесвітніх економічних відносин: міжнародна торгівля,

науково-технічне співробітництво, виробниче співробітництво, кредитно-фінансові відносини, міграція трудових ресурсів, обмін послугами (транспортними, будівельними, страховими рекламними ін., міжнародний туризм).

2. Найважливіші тенденції розвитку

світового господарства

а) *Інтернаціоналізація* — поглиблення економічних зв'язків у світовому господарстві. Інтернаціоналізація господарського життя як закономірність світового господарства означає процес переростання суспільним виробництвом національних кордонів. Посилюються процеси міжнародної інтеграції та кооперації.

б) *Економічна інтеграція* — процес зближення і взаємопроникнення національних економік. Це якісно вищий етап інтернаціоналізації життя, що виявляється у розвитку всіх форм і методів здійснення міжнародної економічної інтеграції; це такий етап міжнародного господарського співробітництва, коли центр його тяжіння переноситься в середовище матеріального виробництва; це процес стирання відмінностей між країнами у сфері економіки, між суб'єктами господарської діяльності; це господарські відносини за яких не допускається дискримінація іноземних партнерів у кожній з національних економік.

в) *Глобалізація* — об'єктивний процес формування єдиних принципів світового устрою.

Глобалізація охоплює всі сфери життя сучасного суспільства — економічну, політичну, соціальну. В економічній сфері глобалізація посилила взаємозалежність країн і призвела до формування єдиного економічного простору; Національні господарства країн світу тепер настільки тісно переплетені, що іноді важко провести між ними кордони.

Глобалізація є закономірним етапом розвитку інтеграційних процесів сучасної світової економіки. Наслідки глобалізації: позитивні й негативні.

г) *Інформатизація*. Оскільки глобалізація нині стала найважливішою тенденцією сучасного світу й охоплює всі сфери життя суспільства, в її основі лежить інтеграція інформаційних систем в єдину світову систему. Інформаційна глобалізація необхідна для формування єдиного світового ринку

який потрібно регулювати економічними, політичними й маніпулятивними методами.

«Інформаційна економіка». Для інформаційної економіки характерний нісокий ступінь територіальної концентрації. Її центри знаходяться в основне: в межах розвинених країн і лише в деяких нових індустріальних країнах (Республіка Корея, Сінгапур). Відставання країн, що розвиваються, у галузі інформаційних технологій і, як наслідок, обмеженість доступу до інформації гальмує їх економічний розвиток та позбавляє можливості дотримуватися тем—науково-технічного прогресу.

д) *Формування інформаційної економіки в Україні.*

Ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із сучасними тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики.

- З розвитком світового господарства зростає значення нових форм міжнародних економічних відносин.
- Сучасний світ стрімко йде до нової, синтезованої моделі розвитку. Її характеризують як якісне відновлення технологічної бази виробництва, ширше впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій.
- Вступ світового господарства в нову стадію розвитку, пов'язану із сучасним етапом НТР, означає, що в XXI ст. економічна потужність кожної країни буде визначатися насамперед тим, наскільки вона зуміє оволодіти новітніми досягненнями науки і техніки, якою мірою зможе досягти підвищення продуктивності праці в інтересах покращення благополуччя свого населення.
- Незважаючи на процеси інтеграції й глобалізації, на сьогодні в економічному розвитку відбувається диференціація між різними країнами та регіонами залежно від їх рівня (ступеня інтегрування у міжнародний економічний простір та кооперацію праці, забезпеченості головними факторами виробництва територіально-географічних особливостей).
- Суспільний прогрес потребує налагодження конструктивної, творчої взаємодії

держав і народів у масштабах усієї планети й створення для цього і обхідних передумов.